

**HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU**

OPINNÄYTETYÖ

Konstit on monet

Tulkkauksen käytännöt kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa

Aku Kervinen

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus (240 op)

Toukokuu / 2018

www.humak.fi

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Aku Kervinen	Sivumäärä 52 ja 3 liitesivua
Työn nimi Konstit on monet. Tulkkauksen käytännöt kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa	
Ohjaava opettaja Tytti Koslonen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Suomen Kuurosokeat ry, Riitta Lahtinen	
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tavoite oli selvittää, kuinka kuurosokea henkilö ja tulkki sopivat tulkkauksen käytännöt liikunta- ja urheilutilanteissa. Työssä tulkkauksen käytäntöihin luetaan sekä käytetyt tulkkausmenetelmät että muut tulkin ja asiakkaan yhteiset toimintatavat. Kuurosokeille tulkkauksen menetelmien katsotaan sisältävän myös opastamisen ja kuvailun menetelmät. Toimintatavoilla taas tarkoitetaan muita tulkin ja asiakkaan yhteistyön piiriin kuuluvia asioita, kuten miltä puolelta tulkki opastaa kuurosokeaa asiakasta. Tutkimuskysymykset olivat:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Millä tavoin tulkki ja kuurosokea asiakas tavallisesti sopivat liikunta- ja urheilutilanteissa käyttämänsä tulkkauksen menetelmät ja toimintatavat?2. Millaiset tavat sopia menetelmistä ja toimintatavoista ovat käytännössä osoittautuneet toimiviksi? <p>Kuurosokeiden ryhmä on hyvin heterogeeninen, mikä aina aiheuttaa suurta vaihtelua kuurosokeiden kanssa käytetyissä tulkkauksen menetelmissä. Lisäksi liikunta- ja urheilutilanteissa kuurosokean mahdollinen toiminnallinen näkö ja kuulo sekä vartalo saattavat olla varattuina itse liikuntaan, mikä asettaa haasteita tulkkaukselle. Tästä syystä käytäntöjen sopiminen on erityisen merkityksellistä juuri kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa.</p> <p>Opinnäytetyön menetelminä käytettiin havainnointia ja teemahaastattelua. Havainnoinnin kohteena oli sulkapallolajikokeilu, johon osallistui kuurosokea tulkinkäyttäjää. Opinnäytetyötä varten tehtiin kaksi teemahaastattelua, joista toisessa haastateltiin aiemmin sulkapallolajikokeiluun osallistunutta kuurosokeaa tulkinkäyttäjää ja toisessa samassa tilanteessa tulkannutta viittomakielen tulkkia. Sulkapallolajikokeilun havainnointi toteutui huhtikuussa 2017, kuurosokean henkilön teemahaastattelu marraskuussa 2017 ja viittomakielen tulkin teemahaastattelu maaliskuussa 2018.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksista käy ilmi, että tulkkauksen käytäntöjen sopiminen on yhteistyötä, johon sekä asiakas että tulkki voivat ottaa aktiivisesti osaa. Tulkkaustilanteen onnistuminen on tulkille ja asiakkaalle yhteinen tavoite. Työn tuloksissa nousee myös esiin tulkin persoonan, kokemuksen ja aiemman yhteistyön asiakkaan kanssa merkitys yhteisten käytäntöjen hakemisessa. Työn tilaaja Suomen Kuurosokeat ry voi näin ollen käyttää työtä perusteluna tulkkauspalvelujärjestelmän suuntaan keskusteltaessa kuurosokeiden henkilöiden oikeudesta ja mahdollisuudesta saada haluamansa tulkki haluamaansa liikunta- tai urheilutilanteeseen. Ennen kaikkea opinnäytetyöstä hyötyvät kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa tulkkaavat tulkit, jotka haluavat kiinnittää huomiota käytäntöjen sopimiseen sujuvoittaakseen yhteistyötään asiakkaan kanssa. Lisäksi työstä voivat hyötyä kuurosokeiden tulkeiksi opiskelevat, joille yhteistyö asiakkaan kanssa saattaa vielä olla vierasta.</p>	
Asiasanat Kuurosokeat, liikunta, soveltava liikunta, urheilu, tulkkaus, kuvailu, opastus	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Interpreting and Linguistic Accessibility

ABSTRACT

Author Aku Kervinen	Number of Pages 52 +3
Title There´s more than one way. Interpreting practices for deafblind in situations including exercise or sport	
Supervisor Tytti Koslonen	
Subscriber and Mentor The Finnish Deafblind Association, Riitta Lahtinen	
Abstract <p>The aim of this thesis was to find out how a deafblind person and an interpreter settle the interpreting practices in situations including physical exercise or sport. In the thesis, interpreting practices include both the interpreting methods used and the other practices between interpreter and a deafblind client. Interpreting methods for the deafblind are also considered to include guidance and description methods. Research problems were:</p> <ol style="list-style-type: none">1. How do interpreters and deafblind clients generally settle the methods and practices of interpretation used in including physical exercise or sport?2. What kind of ways to settle the methods and practices have proved to be effective? <p>The group of deafblind is very heterogeneous, and that is why there is a great variation in the interpreting practices used with them. In addition, in situations including physical exercise or sport, the visual and auditory potential of the deafblind and their hands, legs and body may be reserved for exercise, which poses challenges for interpretation. Therefore, agreeing the practices between an interpreter and a deafblind is particularly relevant in situations including physical exercise or sport.</p> <p>The methods of the thesis were observation and theme interviews. The object of the observation was a badminton experiment in which a deafblind person participated. Two theme interviews were conducted for the thesis, the first one for the deafblind person who participated previously in the badminton experiment, and another for the interpreter who had interpreted in the same situation. The observation of the badminton experiment was completed in April 2017, the theme interview for the deafblind person in November 2017 and the theme interview for the sign language interpreter in March 2018.</p> <p>The results of the thesis show that settling interpreting practices is cooperation in which both the client and the interpreter can actively participate. Successful interpretation is the aim both to the interpreter and the client. The results of the work point out as well the significance of an interpreter's personality and their experience and previous cooperation with the deafblind. Thesis' subscriber The Finnish Deafblind Association can therefore use the work as an argument for the interpretation service system when discussing the rights of deafblind persons to get the interpreter they want to situations including physical exercise or sport. Above all, interpreters, who work with deafblind in situations including exercise or sport may profit the thesis, if they want to pay attention to settling the practices. Sign language interpreter students can as well benefit from the thesis, because the cooperation with client may still be strange.</p>	
Keywords deafblindness, deafblind people, adapted sport, interpretation, description, guidance	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 KUUROSOKEUS JA KUUROSOKEILLE TULKKAUS	7
2.1 Kuurosokeiden tulkkauspalvelujärjestelmä	8
2.2 Kuurosokeille tulkkauksen menetelmät ja toimintatavat	9
2.3 Kuurosokealle kuvailu	10
2.4 Kuurosokean opastaminen	12
3 LIIKUNTA JA URHEILU	13
3.1 Soveltava liikunta ja soveltava urheilu	14
3.2 Kuurosokeiden liikunta ja urheilu	14
4 HAVAINNOINTI JA HAASTATTELU	15
4.1 Taustatiedot haastateltavista	16
4.2 Havainnointi aineistonkeruumenetelmänä	17
4.3 Havainnoinnin käytännön toteutus	19
4.4 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	20
4.5 Teemahaastattelujen käytännön toteutus	21
5 TUTKIMUSTULOSTEN ESITTELY JA ANALYSOINTI	23
5.1 Tulkkitilauksen tiedot ja valmistautuminen	24
5.2 Liikuntatulkkaustilanteen alku	28
5.3 Tulkkauksen käytäntöjen sopiminen uudessa liikuntalajissa	30
5.4 Ongelmien ratkaiseminen liikuntatulkkaustilanteessa	33
5.5 Asiakkaan vaatimukset liikuntatulkkaustilanteessa	37
5.6 Tulkin ominaisuuksien merkitys liikuntatulkkaustilanteessa	38
5.7 Liikuntatulkkaustilanteen päättäminen	41
5.8 Tulkin itsereflektointi liikuntatulkkaustilanteen päättymisen jälkeen	43
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	45
LÄHTEET	50
LIITTEET	53
Liite 1: Teemahaastattelun runko asiakkaalle	53
Liite 2: Teemahaastattelun runko tulkille	54

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia viittomakielen tulkin ja kuurosokean asiakkaan yhteisen käytäntöjen sopimista kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa. Tarkoitus on tuoda esiin esimerkkejä siitä, kuinka käytäntöjen sopimisen prosessi voisi edetä. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millä tavoin tulkki ja kuurosokea asiakas tavallisesti sopivat liikunta- ja urheilutilanteissa käyttämänsä tulkkauksen menetelmät ja toimintatavat?
2. Millaiset tavat sopia menetelmistä ja toimintatavoista ovat käytännössä osoittautuneet toimiviksi?

Opinnäytetyön tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry ja työelämäohjaajana yhdistyksen kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen. Työ on suunnattu ensisijaisesti kuurosokeiden liikuntatilanteissa työskenteleville viittomakielen tulkeille, jotka haluavat kehittää toimintaansa. Myös kuurosokeiden tulkkauksen pätevyyttä suorittavat tulkit ja viittomakielen tulkkiohjaajat sekä muut kuurosokeiden liikunnan parissa työskentelevät ammattihenkilöt voivat hyötyä työstä.

Ajatus työn aiheesta ja tavoitteesta tuli työn tilaajalta. Olin myös päässyt sattumalta ennen opinnäytetyöprojektia Näkövammaisten liiton Iiris-keskuksessa Helsingissä seuraamaan kuurosokeiden vesijumppaa, jossa näkemäni tulkkauksen käytäntöjen kirjo oli jo valmiiksi herättänyt kiinnostukseni liikuntatilanteissa tapahtuvaa tulkkaukseen. Tällaista kuurosokeiden vesijumppatuokiota omassa opinnäytetyössään havainnoinut Rähä (2015, 23) on todennut, että ennalta sovitut käytännöt parantavat tulkkaukseen kuurosokealle liikuntatilanteessa. Kyseisessä työssä pohditaan myös, että työssä havainnoidussa tilanteessa tulkin ja asiakkaan keskustelu olisi varmasti sujuvoittanut tulkkaukseen (mt., 36). Mainitussa opinnäytetyössä ei kuitenkaan selvitetä, mitkä ovat käytössä olevia tai toimivia käytäntöjä itse tulkkauksen käytäntöjen sopimiseen. Asia kuitenkin on tulkkauksen sujuvuuden kannalta tärkeä, ja tämän opinnäytetyön tuloksista voivat hyötyä niin tulkit kuin tulkkauksen käyttäjätkin.

Työn tarvetta perusteleo myös liikunnan tärkeä merkitys monien ihmisten elämässä. Liikunnalla on yhteys niin useiden sairauksien ennaltaehkäisyyn ja hoitoon kuin yksilön yleisempään hyvinvointiinkin (Mälkiä & Rintala 2002, 6). Niinpä kuurosokeiden liikuntamahdollisuuksien tukeminen myös sujuvan tulkkauksen kautta on tärkeää.

Luvussa 2 esitellään kuurosokeutta niille lukijoille, jotka kaipaavat lisää tietoa kuurosokeiden ryhmän monimuotoisuudesta ja kuurosokeille tulkkaamisesta. Työn tekemisen aikaan muutoksessa ollut kuurosokeiden tulkkauspalvelujärjestelmä esitellään luvussa 2.1 Kuurosokeiden tulkkauspalvelujärjestelmä, jotta lukija voi arvioida palvelujärjestelmään liittyvien seikkojen ajankohtaisuutta. Keskeiset käsitteet *tulkkausmenetelmät* ja *tulkkauksen toimintatavat* määritellään alaluvussa 2.2 Kuurosokeille tulkkauksen menetelmät ja toimintatavat. Viitatessani kaikkiin kuurosokeille tulkkauksen menetelmiin ja toimintatapoihin käytän myös toisinaan käsitteitä *tulkkauksen käytännöt* ja *tulkin ja asiakkaan yhteiset käytännöt*. Käsitteet *liikunta* ja *urheilu* puolestaan määritellään luvussa 3 Liikunta ja urheilu.

Aineistonkeruumenetelminä käytän tässä työssä havainnointia ja teemahaastattelua. Työtä varten havainnoin yhtä liikuntatilannetta ja tein kaksi teemahaastattelua. Teemahaastatteluista toisen tein havainnoidussa tilanteessa pelanneelle kuurosokealle, toisen samassa tilanteessa tulkanneelle tulkille. Käytetyistä aineistonkeruumenetelmistä ja tämän opinnäytetyön aineistonkeruun toteuttamisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 4 Havainnointi ja haastattelu.

Luvussa 5 esittelen aineistosta nousseita tuloksia teemoittain ja analysoin niitä. Keskeisiin havaintoihin kuuluu, että tulkkauksen käytännöistä sopiminen alkaa jo ennen liikuntatulkkaustilannetta ja jatkuu liikunnan päättymisen jälkeen palautekeskusteluissa ja tulkin oman toiminnan reflektoinnin kautta seuraavan tulkkaustilanteen käytäntöjen pohjustamisena. Liikuntatulkkaustilanteessa sekä tulkki että asiakas voivat olla aktiivisia ehdottamaan yhteisiä käytäntöjä - tulkki on tulkkauksen asiantuntija, kuurosokea taas omien tarpeidensa. Tulosten esittelyn jälkeen luvussa 6 pohdin vielä opinnäytetyön onnistumista ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 KUUROSOKEUS JA KUUROSOKEILLE TULKKAUS

Kuurosokea on yleistermi henkilöille, joilla on vaikea-asteinen sekä kuulon että näön toimintarajoite. Useimmat kuurosokeat kuitenkin pystyvät joko näkemään tai kuulemaan tai sekä näkemään että kuulemaan vähän. (White 2001, 7.) Kuulon ja näön rajoitteiden yhdistelmä aiheuttaa arjessa ongelmia esimerkiksi liikkumisessa ja tiedon saannissa. Kuurosokeat eivät pysty kompensoimaan toisella näistä aisteista toisen rajoitetta, toisin kuin ihmiset, jotka ovat pelkästään kuuroja tai pelkästään sokeita. (Suomen Kuurosokeat ry 2011, 9.) Kuurosokeus on oma erillinen vammansa ja kuurosokeat oma ryhmänsä, jonka tarpeet ovat usein omia ja erillisiä verrattuna pelkästään kuurojen tai pelkästään sokeiden tarpeisiin (McInnes 1999, 7).

Kuurosokea henkilö saattaa olla syntymästään asti kuuro tai huonokuuloinen, jolle on myöhemmällä iällä kehittynyt myös näkövamma, tai syntymästään näkövammaisen, jonka kuulo on alentunut myöhemmällä iällä. On myös mahdollista, että molemmat aistit heikkenevät yhtäaikaisesti. Osa kuurosokeista on äidinkieleltään viittomakielisiä ja suuntautuu kulttuurisesti kuurojen yhteisöön, osa taas puhekielisiä ja samaistuvat kuulevaan valtakulttuuriin. (Lahtinen 2006, 183-184.) Viittomakielisistä kuurosokeista osa käyttää viittomakieltä taktiillisissa muodossa eli kädestä käteen viitottuna, jolloin viittomat hahmotetaan tuntoaistin kautta (Mesch 1998, 2).

Toiminnallinen kuulo tarkoittaa henkilöllä käytössä olevaa kuuloa (Hytönen & Rissanen 2006, 196). Kuurosokeiden henkilöiden toiminnallisessa kuulossa on suurta vaihtelua. Osa kuurosokeista ei kuule mitään ääniä, osa kuulee ääniä apuvälineillä tai ilman niitä, mutta ei välttämättä aina saa äänistä selvää. Kuulemiseen vaikuttaa muun muassa asiakkaan mahdollisuus käyttää huulitalukua kuulemisen tukena, etäisyys äänen lähteeseen, puhujan puhetapa ja taustahälyn määrä. (Lahtinen 2004, 18.)

Vastaavasti toiminnallinen näkö merkitsee henkilöllä käytössä olevaa näkökykyä (Hytönen & Rissanen 2006, 197-198). Kuurosokea henkilö voi olla täysin sokea tai hänellä

voi olla toiminnallista näköä jossain osassa näkökenttäänsä, esimerkiksi vain näkökentän keskellä tai vain sen reunoilla. Näkökyky on myös tilanne- ja ympäristökoh- taista, sillä kuurosokeuteen voi liittyä häikäistymisherkkyys, hämäräsokeus tai kontras- tien erottelukyvyn ongelmat. (Lahtinen 2004, 20.)

2.1 Kuurosokeiden tulkkaukspalvelujärjestelmä

Kansaneläkelaitos eli Kela on monista sosiaaliturvan muodoista Suomessa vastaava laitos, jonka toiminta-ajatus on turvata väestön toimeentuloa, edistää terveyttä ja tukea itsenäistä selviytymistä (Kansaneläkelaitos 2018a.) Kela myös järjestää Vammaisten tulkkaukspalvelulain nojalla vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelua. Kaikki tulkkaukspalvelu ei kuitenkaan ole Kelan vastuulla, sillä esimerkiksi perusopetuksessa, päiväkodissa, sosiaalitoimistossa, poliisin esitutkinnassa ja terveydenhuollossa kuulo-, kuu- lonäkö- ja puhevammaisilla on oikeus tulkkipalveluun muiden lakien nojalla. (Kansaneläkelaitos 2018b.) Kela on kuitenkin tulkkaukspalvelun järjestäjistä merkittävin Suomessa, mikä näkyy siinä, etteivät esimerkiksi Suomen Kuurosokeat ry (2018) ja Kuu- rojen liitto (2018) mainitse muista tulkkaukspalvelun järjestäjistä nettisivuillaan tulkkaukspalveluja esitellessään. Kela järjestää tulkkaukspalvelut hankkimalla ne kilpailutukseen osallistuneilta palveluntuottajilta eli tulkkiryityksiltä (Kansaneläkelaitos 2017).

Kuurosokealla henkilöllä on oikeus käyttää Kelan järjestämää tulkkaukspalvelua vuo- dessa vähintään 360 tuntia. Tulkausta voi käyttää työssä, perusopintojen jälkeisissä opinnoissa, asioinnissa, yhteiskuntaan osallistumisessa sekä harrastamisessa ja vir- kistyksessä. Kuurosokean tulkkaukspalvelu pitää sisällään myös opastuksen ja kuvai- lun. (Suomen Kuurosokeat ry 2018.)

Saadakseen tulkkaukspalvelun käyttöönsä kuurosokean henkilön on täytettävä Kelalle Vammaisen henkilön tulkkaukspalveluhakemus (TU1). Hakemuksen liitteeksi on lisät- tävä kuulonäkövammaisen Asiakastietolomake (TU12) sekä sosiaali- ja terveystieteiden asiantuntijan tai muun asiantuntijan lausunto. Lausunnosta täytyy käydä ilmi tulkkaukspalveluun oikeuttavan vamman laatu, käytössä olevat kommunikaatiomenetelmät ja näkemys siitä, kuinka hakija hyötyisi tulkkaukspalvelusta. (Kansaneläkelaitos 2018c.)

Vuonna 2018 alkaneella Kelan vammaisten tulkkauspalvelujen kilpailutuskaudella palvelunkäyttäjillä on ollut mahdollisuus laatia tulkkilista, jolle merkityt tulkit välitetään asiakkaalle ensisijaisesti, ja tulkkilistalla olevan tulkin on myös voinut nimetä ensisijaiseksi tulkiksi tietyn tyyppisiin tilauksiin. Esimerkiksi liikuntaharrastuksia varten on voinut laatia erillisen listan niistä tulkeista, joiden asiakas toivoo tulkkaavan näissä tilauksissa. (Kansaneläkelaitos 2018d.) Ennen vuotta 2018 käytössä olivat tulkkilistan sijaan tulkkingit. Tulkkingin saattoi saada, jos asiakkaalla oli tulkkaukseen liittyviä erityistarpeita tai erityisiä kommunikaatiomenetelmiä käytössään. Tulkkirinkiinsä valitsemistaan tulkeista asiakas saattoi kuitenkin toivota tiettyä tulkkia haluamaansa tilanteeseen vain perustellusta syystä. (Kansaneläkelaitos 2014).

2.2 Kuurosokeille tulkkauksen menetelmät ja toimintatavat

Kuurosokeille tulkkaukseen kuuluu kolme kokonaisuutta, jotka ovat kieli, ympäristön kuvailu ja opastaminen. Kielen tulkkaus voi olla kielensisäistä, esimerkiksi puhutun suomen kielen toistaminen niin että asiakas pystyy kuulemaan sen, tai kieltenvälistä, esimerkiksi suomen kielestä suomalaiseseen viittomakieleen ja päin vastoin. Kuvailussa tulkki muuttaa näköaistin kautta ympäristöstä samaansa tietoa asiakkaan saavutettavaksi kielelliseen tai muuhun sovitettuun muotoon. Opastamisessa liikutaan paikasta toiseen niin, että kuurosokea saa tulkin kehon kautta tiedon käytettävissä olevasta reitistä. (Lahtinen 2004, 110; Lahtinen 2006, 184-185.)

Tulkkausmenetelmillä tarkoitetaan eri yhteyksissä eri asioita. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto SKTL ry:n internetsivuilta löytyvällä tulkkausmenetelmien listalla tulkkausmenetelmiä ovat konsekutiivitulkkaus, simultaanitulkkaus ja kuiskaustulkkaus. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry 2018.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Vammaispalvelujen käsikirja toteaa kuurosokeiden käyttävän tulkkauksessa "viittomakieltä tai erilaisia tulkkausmenetelmiä" (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Kuuloliiton ikäkuuloon liittyvistä kysymyksistä tiedottavalla Kuulolla koko iän -sivustolla tulkkausmenetelmiksi listataan kirjoitustulkkaus, viitottu puhe, sormiaakkosviestintä, puheen-toisto ja viittomakieli (Kuuloliitto ry 2018). Samoin viittomakielen tulkkauksen yleisteos

ja oppikirja Käden käänteessä mainitsee puheen toiston, sormiaakkosviestinnän ja kirjoitustulkkauksen tulkkausmenetelminä kuuroutuneelle tai huonokuuloiselle asiakkaalle (Laurén 2006, 203-205). Myöhemmin teos mainitsee tulkkausmenetelmänä näyttötulkkauksen eli tekstin etenemisen osoittamisen asiakkaalle esimerkiksi tietokoneen näytöltä (mt., 215). Myös kuurosokeita käsiteltäessä Käden käänteessä mainitsee tulkkausmenetelmät niitä kuitenkin tarkemmin erittelemättä tai määrittelemättä. Teos toteaa vain, että kuurosokean asiakkaan kanssa käytetyt tulkkausmenetelmät voivat vaihdella toiminnallisen kuulon ja näön tilanteen mukaan (Lahtinen 2006, 196) ja että ne voidaan sopia yhdessä asiakkaan kanssa esimerkiksi kokouksen aikana tai museokäynnillä (mt., 198).

Yllämainituista esimerkeistä näkee, että tulkkausmenetelmä on laaja yleistermi, jolla tarkoitetaan tulkkauksen toteuttamisen tapaa. Tulkkausmenetelmällä voidaan viitata esimerkiksi käytettyyn kieleen, aistikanavaan, viestin hahmottamista helpottaviin apukeinoihin tai tulkkauksen saman- tai eriaikaisuuteen lähtötekstiin nähden. Tässä opinäytetyössä kuurosokeiden tulkkausmenetelmillä tarkoitetaan myös opastamisen ja kuvailemisen menetelmiä, joista kerron tarkemmin alaluvuissa 2.3 Kuurosokealle kuvailu ja 2.4 Kuurosokean opastaminen. Termin tulkkausmenetelmät rinnalla käytän vaihtelun ja sujuvuuden vuoksi termiä tulkkauksen menetelmät. Viitatessani tulkin ja asiakkaan liikuntatulkkaustilanteessa käyttämiin yhteistyön muotoihin, jotka eivät ole yllämainittujen määrittelyjen mukaisia tulkkausmenetelmiä, käytän termiä tulkkauksen toimintatavat.

2.3 Kuurosokealle kuvailu

Kuvailun menetelmiä ovat kerrontatulkkaus, kuvailukeskustelu eli vastavuoroinen tulkkaus sekä toiminnallinen tulkkaus. Kerrontatulkkauksessa tulkki kuvailee ympäristöä asiakkaalle yksisuuntaisesti asiakkaan vaikuttamatta kuvailun sisältöön. Vastavuoroinen tulkkaus eli kuvailukeskustelu merkitsee puolestaan sitä, että asiakas osallistuu aktiivisesti kuvailun muodostamiseen esittämällä tulkille kysymyksiä kuvailtavasta kohteesta. Toiminnallisessa tulkkauksessa asiakas muodostaa tietoa ympäristön kohteista koskemalla suoraan esineisiin. (Lahtinen 2004, 82; Lahtinen 2006, 193.)

Kuvailua voidaan ryhmitellä edelleen tarkemmin eri alaryhmiin. Eräs vastavuoroisen kuvailutulkkauksen muoto on vastavuoroinen liikkeellä kuvailu, jossa kuvailija käyttää omaa kehoaan kuvailun välineenä ja vastaanottaja saa tiedon tunnustelemalla kuvailijan kehon liikettä ja asentoa. Vastavuoroista liikkeellä kuvailua voidaan käyttää sekä paikallaan pysyvien kohteiden kuten patsaiden kuvailemiseen että liikkuvien kohteiden kuvailuun, esimerkiksi tanssiliikkeiden välittämiseen vastaanottajalle tanssitunnilla. (Lahtinen, Lahtinen & Palmer 2009, 45.)

Sosiaalishaptinen kommunikaatio on kosketuksen kautta tapahtuvaa vuorovaikutusta. Sosiaaliset pikaviestit ovat yksi sosiaalishaptisen kommunikaation muoto. (Lahtinen 2008, 50-51.) Ne ovat yksittäisiä, iholle tuotettuja sovittuja merkkejä. Arkikielessä niitä saatetaan nimittää myös kehoviittomiksi tai kehomerkeiksi. Sosiaalisilla pikaviesteillä on monia erilaisia syntytaustoja, sillä osa niistä on vastaanottajan keholle tuotettuja viittomia, osa muunnelmia viittomista ja osa helposti ymmärrettäviä liikkeitä, joita myös ei-viittomakieliset saattavat käyttää elehtiessään. Sosiaaliset pikaviestit ovat myös kuvailun osa-alue. (Lahtinen 2005, 12-13.)

Yksi sosiaalishaptisen kommunikaation muoto on keholle piirtäminen (Lahtinen 2008, 67). Piirtää voidaan esimerkiksi käteen, selkään tai toiminnallista näköään hyödyntäville myös vaikkapa pöytään, seinään tai ilmaan kohteen edessä. Piirtämisen tarkoituksena on selventää kuvailtavien kohteiden muotojen ja suhteiden selventämiseen, mutta sillä voidaan myös esimerkiksi esittää keilapallon reittiä keilailijalle. (Lahtinen, Lahtinen & Palmer 2009, 45.) Kuvailun vastaanottaja voi tunnustella tietoa kuvailijan kehon ohella suoraan itse kohteesta. Kuvailun osana käytetään toisinaan itsenäistä esineiden tutkimista, jolloin tuntoaistin kautta suoraan kohteesta saatu tieto ja tulkin antama kielellinen kuvailu tukevat toisiaan. Jos kohdetta ei jostain syystä voi suoraan tunnustella, siitä voidaan käyttää myös mallikuvaa. (Lahtinen, Lahtinen & Palmer 2009, 45.)

Tuntosarvi-lehden numerossa 2/2003 Lahtinen esittelee kuvailuun liittyvän käsitteen kuvailuvartti. Kuvailuvartti on Suomen kuurosokeat ry:n kokouksissa ja muissa tilaisuuksissa käytetty kuvailun muoto, jossa kuvailija on ennakoon valmistellut tiiviin ja

ytimekkään kuvailun tilasta, jossa ollaan. Kuvailuvartti toteutetaan tilassa, jossa toiminta myöhemmin alkaa, mutta ennen toiminnan alkua sille erikseen varattuna aikana. Kuvailuvartin tarkoitus on, että varataan tietoisesti aika ja mahdollisuus keskittyä kuvailuun ja kuvailun vastaanottamiseen. Nimestään huolimatta kuvailuvartti ei ole välttämättä viidentoista minuutin mittainen, vaan sen pituus vaihtelee asiakkaan tarpeiden mukaan viidestä minuutista puoleenkin tuntiin. (Lahtinen, Lahtinen & Palmer 2009, 64.)

2.4 Kuurosokean opastaminen

Opastus tarkoittaa liikkumista siten, että opastettava saa oppaan kehon kautta tiedon käytettävissä olevasta reitistä (Lahtinen 2004, 110; Lahtinen 2006, 184-185). Kuurosokea myös saa toimintaa varten tarvitsemaansa tietoa tilan suunnista ja etäisyyksistä eli orientoituu ympäröivään tilaan opastamisen kautta (Lahtinen 2004, 110; Marttila 2006, 20-21).

Fyysisessä opastamisessa opastettavalla on oppaaseen fyysinen kontakti yhdyskäden, jonkin muun otteen tai apuvälineen kautta (Lahtinen 2006, 194). Fyysisessä opastamisessa opastettava saa tuntoaistillaan oppaan kehon liikkeen kautta tietoa esimerkiksi käänöksistä ja kohteen kiertämisestä. Käytössä ovat myös sovitut opastusmerkit, joilla opas antaa opastettavalle tietoa ympäristöstä. Kohottamalla olkapäätänsä opas voi kertoa, että edessä on tasomuutos ylöspäin. Viemällä opasta ja opastettavaa yhdistävän yhdyskäden selkänsä taakse opas viestii kapeasta paikasta edessä. Napauttamalla kaksi kertaa kylkeensä opas taas kehottaa opastettavaa siirtymään toiselle puolelle. (Marttila 2006, 20-21.)

Ei-fyysisessä opastamisessa kuurosokea ei fyysisesti kosketa opasta, vaan saa tiedon oppaan sijainnista toiminnallisen näkönsä tai kuulonsa tai näiden yhdistelmän avulla (Marttila 2006, 21). Ei-fyysisessä opastamisessa kuurosokea saattaa käyttää lisäksi apuvälineenä valkoista keppiä, jonka kautta hän kokee maaston muodot (Lahtinen 2006, 194).

Aina opastamisessa ei siirrytä paikasta toiseen. Paikallaan opastamista on esimerkiksi se, että opas osoittaa yhdyskätensä kautta esineiden sijaintia tai turvallista reittiä suorittaa jokin asia, kuten esimerkiksi tarjottimen laskeminen pöydälle. (Marttila 2006, 21.)

3 LIIKUNTA JA URHEILU

Kielitoimiston sanakirjan määritelmän mukaan liikunta on sama kuin: ”liikkuminen vars. mielihyvää tuottavana ja fyysistä kuntoa ylläpitävänä toimintana”. Urheilu puolestaan määritellään: ”fyysisen kunnan ylläpitämiseksi, virkistykseksi t. sääntöjen mukaisena kilpailuna harjoitettavista liikuntamuodoista; myös eril. laitteita tms. käyttäen suoritettavista kilpailuista”. (Kielitoimiston sanakirja 2016.) Liikunta ja urheilu ovat siis läheisiä rinnakkaiskäsitteitä, ja molempiin ilmiöihin liittyy fyysisen kunnan ylläpitäminen. Ero käsitteiden välille syntyy siitä, että kunnan ylläpitämisen ohella liikunnan motiiviksi määritellään sen aiheuttama mielihyvä, kun taas urheilussa on kysymys tiettyjä sääntöjä noudattavasta kilpailusta.

Käytännössä käsitteitä käytetään keskenään sekaisin ja ristiin. Julkisen sektorin puheenparressa sanaa liikunta käytetään usein kattamaan molemmat käsitteet, kun taas kansalaisjärjestöissä kuten lajiliitoissa saatetaan puhua yksinomaan *urheilusta* silloinkin kun tarkoitetaan *liikuntaa*. (Tiihonen 2014, 40). Myös tässä opinnäytetyössä käytän näitä käsitteitä paljon yhdessä ja rinnakkain erottelematta kummasta on kysymys. Toisinaan turhan toiston välttämiseksi käytän vain käsitettä *liikunta*.

Puhuttaessa terveyden ylläpitämiseksi harjoitetusta liikunnasta käytetään myös termiä *terveysliikunta*. Liikunnalla on runsaasti positiivisia vaikutuksia sitä harrastavan yksilön terveyteen. Liikunta torjuu monia sairauksia ja elinten toiminnan heikentymistä ja tukee myös mielenterveyttä ja henkistä hyvinvointia. (Huttunen 2018.)

3.1 Soveltava liikunta ja soveltava urheilu

Merkittävä osa liikunnasta ja urheilusta on itse asiassa erityisryhmien liikuntaa ja urheilua. Runsaasta viidestämiljoonasta suomalaisesta yli miljoona nimittäin kuuluu erityisryhmiin riippumatta siitä mitä erityisryhmän määritelmää käytetään (Mälkiä & Rintala 2002, 6). Vanhan termin erityisliikunta asemesta onkin laajasti ryhdytty käyttämään kuvaavampaa termiä soveltava liikunta. Soveltava liikunta on liikuntaa sellaisille henkilöille, jotka ovat sosiaalisen tilanteensa tai vamman, sairauden tai muun syyn aiheuttaman toimintakyvyn heikentymisen takia estyneitä harrastamasta liikuntaa muun väestön tavoin. Käytännössä soveltuvan liikunnan kohderyhmiä ovat esimerkiksi pitkäaikaissairaat, vammaiset ja toimintakyvyltään heikentyneet ikääntyneet. (Liikuntatieteellinen seura, 2018.) Sovelletun liikunnan lisäksi on olemassa myös sovellettua urheilua. Sovellettu urheilu merkitsee urheilua, jota on muokattu tai joka on suoraan kehitetty sopimaan yksilöiden ainutlaatuisiin tarpeisiin (Porretta & Winnick 2017).

Esimerkiksi sekä soveltavasta liikunnasta että soveltavasta urheilusta käy sokeille pelaajille kehitetty Goalball-peli, jossa pelaajat pystyvät seuraamaan pallon liikettä pallosta lähtevän äänen avulla (Porretta & Winnick 2017). Edellä nähdyn määritelmän mukaan soveltavaa urheilua on myös Sonic Badminton -peli, joka vertautuu mielenkiintoisesti tässä opinnäytetyössä havainnoituun sulkapallolajikokeiluun.

Sonic Badminton on erityisesti sokeita varten kehitetty ääni-informaation varassa toimiva sulkapallopeli, jota myös näkevät voivat pelata sokeiden tapaan. Pelissä käytetään oikeaa konkreettista sulkapallomailaa, mutta itse sulkapallo on virtuaalinen. Pelaaja, olipa näkevä tai sokea, tietää pallon olinpaikan ainoastaan äänen avulla. (Kun-Pyo, Shin & Tek-Jin 2016, 2-3.)

3.2 Kuurosokeiden liikunta ja urheilu

Kuurosokeiden ryhmän monimuotoisuudesta johtuen kuurosokeiden liikunnassa täytyy lähteä liikkeelle yksilön omista mahdollisuuksista ja tarpeista. Kuurosokea liikkuja

hyöty liikuntatilanteesta omasta ohjaajasta, minkä lisäksi hänellä saattaa olla tilanteesta tulkki tai avustaja. Kuurosokean on orientoituttava hyvin liikuntatilaan ja -välineisiin sekä käytävä läpi tuleva toiminta ennen liikunnan aloittamista. (Lehtonen & Rintala 2002.)

Kun kuulemisessa ja näkemisessä on vaikeuksia, kuurosokeat liikkujat luonnollisesti hyötyvät erilaisista kosketusviesteistä liikunnan aikana. Sosiaaliset pikaviestit (ks. Luku 2.3 Kuurosokealle kuvailu) ovat tärkeässä roolissa tilanteissa, joissa puhetta ei voi kuulla eikä viittomista nähdä ja kädet ovat suurten hanskojen peitossa tai muusta syystä varatut, kuten asia usein on hiihdossa tai laskettelussa. (Engblom, Joenperä & Lahtinen 2013, 11-12.)

Kuurosokeilla on myös omia, erityisesti kuurosokeille suunnattuja liikuntaharrastusmahdollisuuksia. Esimerkiksi Helsingissä Näkövammaisten liiton Iiris-keskuksessa on järjestetty viikoittain kuurosokeiden kuntopiiri, johon sisältyy vesivoimistelua. Kuurosokeille suunnatussa vesivoimistelussa on pyritty huomioimaan kuurosokeiden osallistumismahdollisuus parhaalla mahdollisella tavalla. Kuurosokeiden osallistumisen helpottamiseksi esimerkiksi liikunnanohjaajan on asetettava niin, ettei valo häikäise osallistujia. Iiris-keskuksen vesivoimistelutiloihin on hankittu myös taustaverho, joka parantaa liikunnanohjaajan ja tulkin näkyvyyttä verrattuna pelkkään seinään taustana. Kuntopiiri on paitsi liikuntaa, myös osallistujilleen tärkeä sosiaalinen tapahtuma. Tästä syystä paikalla on joidenkin asiakkaiden henkilökohtaisten tulkkien lisäksi kaksi yleis-tulkkia, yksi mies ja yksi nainen kommunikaation mahdollistamiseksi osallistujien välillä myös saunatiloissa. (Kirjonen 2009, 25-27.)

4 HAVAINNOINTI JA HAASTATTELU

Tässä opinnäytetyössä käytän laadullisia eli kvalitatiivisia menetelmiä, havainnointia ja haastattelua. Yksinkertaisimmillaan nimittäin sanat laadullinen ja kvalitatiivinen määritellään niin, että syntynyt aineisto on tekstimuotoista, ei-numeraalista (Eskola & Suoranta 2014, 13). Tutkimuskäytänteiden ohella kvalitatiivinen tutkimus voidaan

määritellä tutkimuksen periaatteiden kautta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 136). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään selvittämään asioiden laatua ja merkitystä (mt., 160). Myöskään tämän opinnäytetyön tavoite ei ole selvittää yleisimpiä tapoja sopia menetelmiä kuurosokean liikkujan ja urheilijan välillä, vaan tuoda esiin esimerkkejä siitä, kuinka prosessi ylipäättään voisi edetä. Tarkemmin sanottuna hankin tämän opinnäytetyön aineiston havainnoimalla sulkapallolajikokeilua ja tekemällä tilanteeseen osallistuneille kuurosokealle ja tämän tulkittelemalla teemahaastattelut. Sekä havainnointia että haastattelua käytetään tässä työssä menetelminä, koska menetelmiä voi pitää toisiaan täydentävinä. Useiden eri menetelmien käytöllä samassa tutkimuksessa asioista voi saada tietoa monipuolisemmin ja siten parantaa tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38).

Luvun ensimmäisessä alaluvussa 4.1 käydään läpi opinnäytetyöhön osallistuneen Tulkin ja Asiakkaan itsestään kertomat taustatiedot. Alaluvussa 4.2 tutustutaan havainnointiin tiedonkeruumenetelmänä ja alaluvussa 4.3 kerrotaan tätä opinnäytetyötä varten toteuttamani havainnoinnin käytännön toteutumisesta. Tämä alaluku sisältää kuvauksen havainnoidusta sulkapallolajikokeilussa esimerkkitapauksena tulkkauksen toimintatapojen sopimisesta kuurosokean asiakkaan ja tulkin välillä. Luvun kahdessa viimeisessä alaluvussa 4.4 ja 4.5 esitellään vielä teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä ja kerrotaan opinnäytetyötä varten tehtyjen teemahaastattelujen käytännön toteutuksesta.

4.1 Taustatiedot haastateltavista

Teemahaastattelujen yhteydessä haastateltavilta kysyttiin myös joitakin taustatietoja, joilla voi olla merkitystä tulosten tulkinnan kannalta. Tässä opinnäytetyössä ei kuitenkaan kerrota henkilöistä tarpeettomia tietoja, joiden perusteella heidän tunnistamisensa helpottuisi. Kuurosokealta asiakkaalta on taustatiedoiksi kysytty hänen käyttämistään kommunikaatiomenetelmistä, koska kuurosokeiden ryhmä on hyvin heterogeeninen ja eri kuurosokeiden ryhmien välillä voi olla suuria eroja myös liikunnan harrastamisen tapojen osalta. Lisäksi kuurosokealta asiakkaalta on kysytty hänen ikäänsä

sekä kuinka usein hän harrastaa liikuntaa ja kuinka usein käyttää liikuntaharrastuksissaan tulkkia, jotta opinnäytetyön lukija voi arvioida hänen kokeneisuuttaan tulkinkäyttäjänä liikuntatilanteissa. Samasta syystä tulkilta on kysytty hänen valmistumisvuottaan ja kokemustaan kuurosokeille tulkkauksesta sekä vielä erikseen kokemustaan kuurosokeille tulkkauksesta liikuntatilanteissa.

Havainnoituun tilanteeseen osallistunut ja haastateltu kuurosokea on alle 60-vuotias henkilö, joka käyttää tulkkauksissa kommunikointivälineenä taktiillista viittomakieltä, ja hänestä käytetään tässä työssä nimeä Asiakas isolla alkukirjaimella erotuksena muista kuurosokeista tulkinkäyttäjistä. Tulkki puolestaan on valmistunut 2000-luvun alussa ammattikorkeakoulusta viittomakielen tulkiksi ja tehnyt tulkkauksia kuurosokeille koko työuransa ajan. Hänestä käytetään tässä työssä nimeä Tulkki.

Asiakas vastaanottaa tulkkauksissa viittomakieltä taktiillisesti ja tuottaa itse puhuttua suomea. Tulkkauksissa käytössä on opastus, kuvailu ja sosiaalishaptinen kommunikointi. Hän on iältään alle 60-vuotias. Hän käyttää liikuntatilanteissa yleensä avustajaa, mutta jos liikuntatilanteessa on läsnä muita ihmisiä, myös tulkkia. Tulkkia hän käyttää liikuntatilanteissa keskimäärin noin kerran kuukaudessa. Ennen sulkapallolajikokeilua hänellä ei ollut lainkaan kokemusta sulkapallon pelaamisesta eikä muistakaan pallopeleistä, koska omien sanojensa mukaan hän ei ole koskaan nähnyt palloa.

Tulkki on suorittanut viittomakielen tulkin ammattikorkeakoulututkinnon 2000-luvun alkupuolella. Hän on tehnyt tulkin töitä sekä tulkkauksia kuurosokeille siitä asti ja suorittanut Kelan vaatiman kuurosokeille suuntautumisen pätevyyskokeen 2010-luvulla. Tulkkauksista kuurosokeille liikunta- tai urheilutilanteissa hän tekee silloin tällöin. Hän on tulkkannut kuurosokeille muun muassa jalkapallo-, tanssi- ja vesijumppatilanteissa, muttei sulkapallossa ennen tässä opinnäytetyössä havainnoitua sulkapallolajikokeilua.

4.2 Havainnointi aineistonkeruumenetelmänä

Havainnointi on aineistonkeruumenetelmä, jossa tutkimuksen tekijä tarkkailee tutkimansa yhteisön toimintaa. Toisinaan havainnoija on itse osallistujana mukana havainnoimassaan tilaisuudessa, jolloin kyse on osallistuvasta havainnoinnista, toisinaan taas havainnoija on paikalla ikään kuin ulkopuolisena tarkkailijana, jolloin havainnointi ei ole osallistuvaa. Havainnoija toimii itselleen vieraassa ympäristössä, antaa muiden tilanteen osallistujien keskittyä omiin tavanomaisiin rooleihinsa ja tallettaa systemaattisesti tilanteesta keräämänsä tiedot. (Eskola & Suoranta 2014, 99-100.)

Aineistonkeruumenetelmänä havainnointi on hyvin subjektiivinen, sillä eri ihmiset kiinnostavat huomiota eri seikkoihin. Havainnoijan tekemiä havaintoja ohjaavat hänen ennako-oletuksensa ja -tietonsa käsittelystä aiheesta ja hänen oma henkilökohtainen taustansa. Toisaalta havainnoinnin subjektiivisuutta voi pitää myös etuna, sillä erilaisten ihmisten tavoittamien erilaisten havaintojen kautta ilmiöistä voidaan saada monipuolisesti erilaisia näkökulmia. (Eskola & Suoranta 2014, 103-104.) Havainnoinnin etuna voi pitää sitäkin, että se tuottaa tietoa suoraan reaali maailmasta, eli sen avulla saadaan selville, mitä ihmiset todella tekevät. Haastattelut ja kyselyt tuottavat tietoa pikemminkin siitä, mitä ihmiset ajattelevat tai tuntevat, mutta se mitä ihminen haastattelussa sanoo tekevänsä ja mitä hän todellisuudessa tekee saattavat erota suurestikin toisistaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 212-213.)

Havainnointia voi toteuttaa useilla eri menetelmillä. Systemaattisessa havainnoinnissa apuna käytetään etukäteen laadittuja ilmiöiden luokittelutyökaluja ja havainnot tallennetaan systemaattisesti ja tarkasti. Havainnoija on tällöin havainnoitavan ryhmän ulkopuolinen henkilö. Osallistuva havainnointi taas on enemmän tilanteessa muovautuvaa, ja havainnoija osallistuu havainnoimaansa toimintaan itse tutkittavan ryhmän ehdoilla luomatta etukäteen valmiita mielikuvamalleja havainnoinnille. Toisinaan tutkimuksen tekijä osallistuu havainnoitavan ryhmän toimintaan täydellisesti, eli on mukana kaikessa ryhmän toiminnassa sen jäsenenä. Toisinaan taas tutkimuksen tekijä on ryhmän toiminnassa mukana vain havaintojen tekijänä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 214-217.)

Usein havainnoinnin toteutus on jossain jatkumolla systemaattisen ja osallistuvan havainnoinnin välillä sisältäen piirteitä molemmista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009,

215). Tätä opinnäytetyötä varten tehdyn havainnoinnin käytännön toteutuksesta kerrotaan enemmän seuraavassa alaluvussa 4.3. Käytetty menetelmä on lähinnä osallistuvaa havainnointia, mutta havainnoijana en varsinaisesti osallistunut havainnoidun ryhmän toimintaan muuta kuin olemalla tilassa paikalla ja keskustelemalla muiden läsnäolijoiden kanssa. Tämä muistuttaa enemmän havainnoijan roolia systemaattisessa havainnoinnissa.

4.3 Havainnoinnin käytännön toteutus

Alkuvuodesta 2017 opinnäytetyöni työelämäohjaaja Riitta Lahtinen ehdotti minulle eräitä kuurosokeita henkilöitä, joihin voisin olla yhteydessä opinnäytetyöhöni liittyen. Kysyin näiltä henkilöiltä sähköpostitse, olisiko minun mahdollista päästä seuraamaan jotakin liikuntatilannetta, johon he olisivat osallistumassa. Eräs henkilöistä vastasi, että voisin tulla seuraamaan hänen kahta sulkapallolajikokeiluaan huhtikuussa 2017. Hän kertoi havainnoinnin sopivan myös tilanteeseen välitetylle tulkille.

Sulkapallolajikokeiluun osallistui Asiakkaan lisäksi Tulkki, liikunnanohjaaja sekä neljä muuta pelaajaa. Ennen tilanteen alkua kävin esittäytymässä Asiakkaalle ja Tulkille. Vaihdoin myös muutaman sanan lajikokeilua vetäneen liikunnanohjaajan ja muutaman paikalla olleen kuulevan kanssa. Itse lajikokeilun ajaksi vetäydyin liikuntasalin reunalle tekemään käsin muistiinpanoja tilanteesta. Seurasin tilannetta Asiakkaan ja Tulkin selän takaa, josta minulla oli hyvä näköyhteys heidän toimintaansa. Olin myös riittävän lähellä pelaajia, jotta saatoin kuulla sekä Asiakkaan, Tulkin että liikunnanohjaajan puheen lajikokeilun ajan. Tilanteen päätyttyä kävin vielä keskustelemassa tulkaustilanteesta Asiakkaan ja Tulkin kanssa, ja he kertoivat minulle myös lyhyesti omia tunteuksiaan tilanteesta. Asiakas antoi suostumuksensa myöhempään haastatteluun, ja myös Tulkki kehotti olemaan tarpeen tullen yhteydessä.

Muistiinpanoja tilanteesta kertyi useita A5-kokoisia vihonsivuja. Siirsin muistiinpanoni myöhemmin Word-tiedostoksi, joka yhdessä teemahaastattelujen tulosten tiivistelmien

kanssa muodostaa pohjan tälle luvulle sekä luvulle 5 Tutkimustulosten esittely ja analyysi. Luvussa 5.3 näkyvät havainnollistavat Kuvat 1 ja 2 otettiin keväällä 2018 muistiinpanojen mallin mukaan vapaaehtoisen avustajan kanssa.

Myöhemmin syksyllä 2017 havainnoin myös keilakilpailua, johon osallistui useita kuurosokeita. Tämä havainnointi ei kuitenkaan onnistunut niin hyvin kuin olisin tahtonut, sillä kilpailun säännöt estivät minua olemasta riittävän lähellä keilailijoita ja tulkkeja, enkä havainnut mielenkiintoisia yksityiskohtia liittyen käytännöistä sopimiseen tulkkien ja kuurosokeiden asiakkaiden välillä. Niinpä keilailuhavainnoinnista syntynyttä aineistoa ei käsitellä tässä opinnäytetyössä, vaikka alkuperäinen aikomukseni olikin havainnoida työtä varten kahta eri liikuntatilannetta.

4.4 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä on tutkimusta tekevän henkilön johdattelemaa keskustelua. Se on tapa selvittää, mitä joku ihminen ajattelee määrätystä aiheesta. (Eskola & Suoranta 2014, 86.) Teemahaastattelu taas on haastattelu, jossa haastattelija on etukäteen määritellyt käsiteltävät aiheet, muttei ole päättänyt missä järjestyksessä asiat käsitellään eikä muotoillut valmiita kysymyksiä. Teemahaastattelu antaa vastaajille mahdollisuuden kertoa mieleensä tulevista asioista melko vapaasti, mutta haastattelijalla on kuitenkin välineet keskustelun eteenpäin viemiseksi ja haluttujen aiheiden käsittelemiseksi, toisin kuin avoimessa haastattelussa, jossa haastateltavien ei välttämättä ole pakko lainkaan käsitellä kaikki haastattelijan suunnittelemita teemoja. Teemahaastattelu muistuttaa paljon puolistrukturoitua haastattelua, jossa kuitenkin on tyypillisesti etukäteen valmiiksi muotoillut kysymykset, kun taas teemahaastattelussa haastattelija toimii ilman valmiita kysymyksiä jonkinlaisen tukilistan varassa. (Eskola & Suoranta 2014, 87-88.)

Kyselytutkimusta ei tässä työssä käytetä menetelmänä, koska sillä voisi olla vaikeaa saada yksityiskohtaista tietoa hyvin vaihtelevista käytännöistä. Samasta syystä en tehnyt tiukasti strukturoitua haastattelua, jotta ennakkokäsitykseni ja puutteelliset tietoni eivät pääse ohjaamaan haastattelua liikaa. Toisaalta täysin avointa haastattelua en

tehnyt, jotta haastatteluista saadaan vastaukset haluttuihin kysymyksiin ja haastattelujen vertailukelpoisuus säilyy.

Haastattelujen toteuttamisen jälkeen aineiston purkamiseen on ainakin kaksi tapaa. Haastatteluaineisto voidaan joko puhtaaksikirjoittaa sanasanasaisesti eli litteroida tai tutkimuksen tekijä voi tehdä päätelmiä suoraan tallenteelta. Litterointia pidetään yleensä helpompana vaihtoehtona silloin, kun materiaalia on runsaasti, mutta litterointi on myös aikaa vievää puuhaa. Litterointia voidaan tehdä eri tarkkuuksilla, sillä kaikkein tarkimmissa ja yksityiskohtaisimmissa litteroinneissa keskustelijoiden pienimmätkin äännähdykset merkitään ylös, kun taas joissakin litteroinneissa karsitaan tarpeettomina pidetyt sanat ja äännähdykset ja tiivistetään puhujan viestin merkitys. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138-140.) Omien haastattelujeni toteuttamisesta ja aineiston purkamisesta kerro tarkemmin seuraavalla alaluvussa 4.5 Teemahaastattelujen käytännön toteutus.

4.5 Teemahaastattelujen käytännön toteutus

Alun perin huhtikuussa 2017 sulkapallolajikokeilun loppuksi Asiakas oli suostuvainen, että haastattelin häntä opinnäytetyöhöni liittyen, ja myös Tulkki kehotti ottamaan tarvittaessa yhteyttä. Suunnitelmissani oli toteuttaa haastattelut vasta toisen sulkapallolajikokeilun jälkeen. Toinen lajikokeilu kuitenkin peruuntui, emmekä saaneet uutta haastattelu-aikaa sovittua ennen kesää.

Syksyllä 2017 edellä mainitun keilailutilanteen havainnoinnin yhteydessä haastattelin yhtä kuurosokeaa keilailun harrastajaa sekä yhtä keilailu- ja urheilutilanteissa useita kertoja tulkannutta viittomakielen tulkkia. Näitä haastatteluja varten laadin tulkeille ja asiakkaille erilliset haastattelupohjat. Keilailuhavainnoinnin yhteydessä tehtyjä haastatteluja ei kuitenkaan käsitellä tässä opinnäytetyössä, vaan ne toimivat testihaastatteluina, joista sain tietoa teemahaastattelurunkoni toimivuudesta.

Haastattelurungossa ei enää ilmennyt korjaamisen tarvetta, ja tässä vaiheessa valmisteamani asiakkaan ja tulkin teemahaastattelurungot ovat opinnäytetyön liitteenä (Liite

1 ja Liite 2). Myöhemmin toteuttamani varsinainen haastattelu kuitenkin tuotti huomattavasti enemmän kiinnostavaa tietoa ja kesti pitempään kuin nämä testihaastattelut, joten haastattelun harjoittamisella ensin oli todennäköisesti positiivinen vaikutus haastattelun laatuun. Kirjallisuudessa onkin suositeltu useiden testi- tai esihaastattelujen tekemistä (Eskola & Suoranta 2014, 89-90, Hirsjärvi & Hurme 2008, 72).

Keilailulajikokeilun jälkeen syksyllä 2017 palasimme asiaan Asiakkaan kanssa ja saimme sovittua haastatteluajan samalle syksylle marraskuulle. Ehdotin Asiakkaalle tulkin tilaamista haastattelua varten, jotta voisin itse keskittyä tilanteessa haastatteluun omalla äidinkielelläni sekä haastattelun tallentamiseen myöhempää käsittelyä varten. Asiakas taas toivoi minun mieluummin äänittävän haastattelun kuin kuvaavan sen, ja toimin hänen toiveensa mukaisesti.

Haastattelutilanteessa tulkkina oli sulkapallolajikokeilun Tulkki. Asiakas oli hyvin motivoitunut pohdiskelemaan tulkkauksesta sekä sulkapallolajikokeilusta että yleisesti liikuntatilanteissa ja otti esille monia haastattelurungon teemoja ilman, että minun tarvitsi erikseen kysyä niistä. Kahden testihaastattelun ohella tämä seikka varmasti vaikutti siihen, että haastattelun kesto oli yli neljäkymmentä minuuttia, eli yli kaksinkertainen verrattuna aiemmin toteuttamaani kuurosokean asiakkaan testihaastatteluun. Asiakkaan intoon keskustella aiheesta saattoi vaikuttaa myös se, että hänen mielestään sulkapallolajikokeilu oli ollut valtavan positiivinen kokemus ja jos uusia mahdollisuuksia tulisi, hänellä olisi kiinnostusta kokeilla peliä uudelleen.

Saadakseni myös tulkin näkökulman havainnoimaani sulkapallolajikokeiluun, halusin haastatella opinnäytetyötäni varten samaa Tulkkia, joka oli ollut mukana sekä lajikokeilussa että asiakkaan teemahaastattelusta. Aikataulujen yhteensovittamisen ongelmista johtuen Tulkin teemahaastattelu toteutui vasta maaliskuun alussa 2018. Myös Tulkin teemahaastattelu tuotti paljon materiaalia opinnäytetyötäni varten, ja häneltä löytyi keskusteluun aiheita vielä senkin jälkeen, kun olimme käsitelleet teemahaastattelua varten etukäteen valikoimani aiheet.

Kummankin haastattelun jälkeen litteroin tallenteen tarkasti katkonaisia lauserakenteita ja naurahduksia myöten, mutta kiinnittämättä kuitenkaan huomiota kaikkiin keskustelua ylläpitäviin äännähdyksiin. Koostin näin syntyneistä teksteistä tiivistykset, jotka yhdessä havainnoinnin yhteenvedon kanssa muodostavat pohjan opinnäytetyön luvulle 5 Tutkimustulosten esittely ja analysointi.

5 TUTKIMUSTULOSTEN ESITTELY JA ANALYSOINTI

Tämän opinnäytetyön tavoite on tutkia tulkkauksen käytäntöjen sopimista viittomakielisen tulkin ja kuurosokean asiakkaan välillä liikunta- ja urheilutulkkauksilanteissa. Tässä luvussa vastaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin, jotka ovat:

1. Millä tavoin tulkki ja kuurosokea asiakas tavallisesti sopivat liikunta- ja urheilutilanteissa käyttämänsä tulkkauksen menetelmät ja toimintatavat?
2. Millaiset tavat sopia menetelmistä ja toimintatavoista ovat käytännössä osoittautuneet toimiviksi?

Teemahaastattelujen pohjana käytetyissä haastattelurungoissa käsiteltävät aiheet oli ryhmitelty jaolla Liikuntatulkkauksilannetta ennen, Liikuntatulkkauksilanteessa ja Liikuntatulkkauksilanteen jälkeen. Sama jako tuntui tarkoituksenmukaiselta säilyttää myös tulosten analysoinnissa, joten opinnäytetyön tuloksia esitellään tämän aikajärjestyksen mukaisesti teemoittain. Kussakin alaluvussa vastataan molempiin tutkimuskysymyksiin kussakin yhden teeman osalta, ja kaikkien näiden alalukujen lopussa on vielä lyhyet tiivistykset kyseisessä alaluvussa käsitellyistä vastauksista molempiin tutkimuskysymyksiin.

Alaluvussa 5.1 Tulkkilauksen tiedot ja valmistautuminen esittelen tuloksia tulkkauksen käytäntöjen sopimisesta ennen liikuntatulkkauksilannetta ja alaluvussa 5.2 käsitellen tulkkauksen käytäntöjen sopimista liikuntatulkkauksilanteen alussa. Alaluvuissa 5.3 - 5.6 vastaan tutkimuskysymyksiin itse liikunnan aikana tapahtuvan tulkin ja asiakkaan

yhteistyön osalta. Alaluvussa 5.3 Tulkkauksen käytäntöjen sopiminen uudessa liikuntalajissa esittelen erityisesti sulkapallolajikokeilun havainnoinnin tuottamien tulosten kautta kuurosokean liikkujan ja tulkin yhteistyötä liikuntalajissa, jonka tulkkauksesta kummallakaan ei ole aiempaa kokemusta. Tämän jälkeen alaluvussa 5.4 Ongelmien ratkaiseminen liikuntatulkkauksilanteessa näkökulmana on tulkkauksen käytäntöjen hakeminen tilanteissa, joissa tulkkauksessa ilmenee ongelmia. Teemahaastattelujen kautta kävi ilmi, että aiheena kuurosokealla henkilöllä on liikuntatulkkauksilanteeseen liittyen erityisiä toiveita verrattuna muihin tulkkauksilanteisiin, mitä käsittelen alaluvussa 5.5 Asiakkaan vaatimukset liikuntatulkkauksilanteessa. Alaluvussa 5.6 Tulkin ominaisuuksien merkitys liikuntatulkkauksilanteessa pureudutaan siihen, kuinka tulkin fyysiset ominaisuus ja ammattitaito vaikuttaa tulkkauksen käytäntöjen sopimiseen.

Tulkkauksen käytännöistä keskusteleminen jatkuu myös liikuntatilanteen päättyessä, ja tähän liittyviä tuloksia esittelen alaluvussa 5.7 Liikuntatulkkauksilanteen päättäminen. Lopulta alaluvussa 5.8 Tulkin itsereflektointi liikuntatulkkauksilanteen päättymisen jälkeen käsittelen sitä, kuinka tulkki vielä asiakkaasta erottuaan pohtii edellistä tulkkauksertaa ja kuinka se vaikuttaa tulkkauksen käytäntöjen sopimiseen seuraavissa kuurosokeiden liikuntatilanteissa.

Laadullisen tutkimuksen tulosten analysoinnissa on tyypillistä, ettei aineiston analysointi tapahdu irrallaan muusta prosessista tutkimuksen loppuvaiheessa, vaan aineistoa analysoidaan samanaikaisesti sen keräämisen kanssa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 223). Myös tämän opinnäytetyön aineiston analysointi alkoi heti ensimmäisen havainnoinnin jälkeen ja jatkui läpi haastattelujen toteuttamisen ja litteroinnin. Tuloksia esittelevät alaluvut sisältävät myös tulosten analysointia ja vertailua lähdekirjallisuuteen. Tämän jälkeen luvussa 6 Johtopäätökset ja pohdinta esitän vielä kaavion muodossa yhteenvedon opinnäytetyön tärkeimmistä tuloksista ja esitän niistä pohdintaa sekä johtopäätöksiä

5.1 Tulkkilauksen tiedot ja valmistautuminen

Laatiessani teemahaastattelupohjia tein oletuksen, että yksi olennainen asia liikuntatilanteeseen osallistuvan kuurosokean ja tulkin yhteistyön ja käytäntöjen sopimisen kannalta on se, millaiset tiedot heillä on toisistaan. Kysyin siis teemahaastattelussa asiakkaalta muun muassa millaisia tietoja hän yleensä laittaa tulkkitalaukseen mennessään liikunta- tai urheilutilanteeseen ja esittääkö hän toiveen tulkista (Liite 1). Tulkilta taas kysyin, millaisia tietoja tulkkitalauksesta ja asiakasprofiilista löytyy ja ovatko tiedot tavallisesti riittävät tilaukseen valmistautumista varten (Liite 2).

Teemahaastattelussa antamiensa tietojen mukaan Asiakas kertoo tulkkitalauksessa tilauksen ajan, paikan ja keston lisäksi:

1. millaista vaatetusta tarvitaan
2. keitä muita ihmisiä on tilanteen aikana paikalla
3. jos pituudella on merkitystä, ketkä tulkit omasta tulkkiringistä voisivat sopia
4. jos lajia on harrastanut aiemmin tulkin kanssa, kuka tulkki on ollut mukana
5. omat erityistarpeet tilanteessa esimerkiksi tasapainon suhteen

Asiakas kertoi, että esittää yleensä tulkkitoiveen. Mieluiten hän tilaa liikuntatilanteisiin tutun tulkin, koska tuttu tulkki tuntee paremmin asiakkaan tarpeet ja tietää, mitkä käytännöt ovat toimivia ja mitkä eivät. Vieraan tulkin kanssa Asiakas kokeilee mielellään useamman kerran ennen kuin arvioi tämän tulkkina, koska tulkkikaan ei välttämättä pysty antamaan parastaan ensimmäisellä kerralla. Esimerkiksi tulkin arkuus voi vähitellen hälvetä, kun oikeat toimintatavat löytyvät. Kuurosokeat kokevat yleensäkin, että vieraiden tulkkiin kanssa toiminta ei ole vielä sujuvaa ja että näiden opastamisessa näkyy jännitystä (Lahtinen 2004, 70).

Toivottu tulkki välitetään tilauksiin toisinaan, toisinaan taas ei. Asiakas sanoi ymmärtävänsä, että tulkki voi olla varattukin, mutta toiveet jäivät usein toteutumatta Asiakkaan näkökulmasta täysin selittämättömästi ja perusteluista huolimatta. Hän kertoi jopa toisinaan toivovansa, ettei olisi edes esittänyt tulkkitoivetta, koska sen toteutumatta jääminen aiheuttaa pettymyksen.

Tulkin kokemuksen mukaan kuurosokeiden liikuntatilanteissa tulkkitalauksesta löytyvät tiedot ovat yleensä riittävät. Hän kuitenkin arvelee sen johtuvan osin myös siitä, että

hän itse liikkuu paljon ja on kokeillut erilaisia lajeja, joten hänen yleissivistyksensä urheilutilanteisiin liittyen on laaja. Myös asiakasprofiilista saadut tiedot ovat yleensä valmistautumista ajatellen riittävät.

Kun Tulkki saa tilauksen liikunta- tai urheilutilanteeseen, hän:

1. käy mielikuvissaan läpi, kuinka laji toimii ja millaisissa kohdissa tarvitaan esimerkiksi opastusta tai kuvailua
2. pohtii, pystyykö taitojensa puolesta ottamaan tilauksen vastaan
3. tarkistaa, onko hänellä tarvittavat välineet (esimerkiksi luistelutilanteeseen luishtimet) ja ovatko ne kunnossa
4. käy yleensä itse kokeilemassa lajia.

Teemahaastattelussa Tulkki mainitsi, että jos urheilussa tarvitaan erityisiä välineitä joita tulkilla ei ole omana, on työnantajan kanssa neuvoteltava voiko tämä kustantaa ne. Jos kuurosokea tilaa toistuvasti tulkkia tilanteeseen, jossa tämä tarvitsee jotain tiettyjä välineitä, työnantaja voi ne yleensä hankkia. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi, jos tulkki olisi opiskelutulkkina urheilulukiossa. Kertaluontoiseen tilanteeseen tulkki yleensä hankkii välineet itse.

Tulkki huomauttaa, ettei voi mennä tulkkaamaan lajissa, johon hänellä ei ole fyysisiä edellytyksiä tai jota hän ei lainkaan osaa. Jos laji on otettavissa helposti haltuun ja Tulkki ehtii käydä kokeilemassa sitä itse ennen tulkkausta, hän voi ottaa vastaan tilauksen vähän vieraampaankin lajiin. Sen sijaan hän ei esimerkiksi voi mennä tulkkaamaan lumilautailussa, jos ei osaa lumilautailla, eikä shakissa, jos ei osaa pelata shakkia eikä tunne sen sanastoa. Tulkilla ei kuitenkaan ole kokemusta siitä, että hänelle olisi välitetty suoraan tulkkikalenteriin kuurosokeiden liikuntatilanteeseen tulkkaustilaus, jota hän ei olisi voinut ottaa vastaan. Asia on kuitenkin tullut harkittavaksi, kun tarjolla on ollut tilauksia, johon tulkkia ei ole löytynyt. Joskus joku kuurosokea on kysynyt Tulkkia tulkkaamaan lajiin, johon hänellä ei ole ollut tarvittavaa taitoa, mutta hän on osannut kertoa jonkun kollegansa, joka puolestaan on taitava juuri kyseisessä lajissa.

Tulkki kertoi, ettei yleensä ole yhteydessä asiakkaaseen ennen tulkkausta liikuntatilanteessa, mutta jos laji on harvinaisen tai Tulkille itselleen vieras, hän saattaa kysyä jotakin siihen liittyen myös asiakkaalta. Samoin mikäli asiakas olisi Tulkille vieras, hän saattaisi kysyä tältä lisätietoja esimerkiksi opastamiseen liittyen tai avustamiseen liittyen. Yleensä Tulkki kuitenkin tekee valmistautumisen mielikuvissaan ja valmistautuu kuurosokeiden liikuntatilanteisiin mielestään ehkä vähän liikaakin tarpeeseen nähden.

Jos Tulkki tietää, että samassa liikuntatilanteessa on samalle asiakkaalle aiemmin ollut tulkkaamassa toinen tulkki, hän on tähän usein yhteydessä ja voi kysyä tältä valmistautumista helpottavia tietoja tilanteeseen liittyen, esimerkiksi kuinka pitkä aika tilanteessa on aiemmin varattu valmistautumiseen ennen itse toiminnan alkamista. Tulkki koki toisilta tulkeilta saadun tiedon arvokkaaksi valmistautumisen kannalta.

Tulkkaustilanteiden etiikkaa tarkastelevassa selvityksessä onkin aiemmin todettu sekä kuurosokeiden asiakkaiden että tulkkien kokevan, että viittomakielen tulkin vaitiolovelvollisuus on *kollektiivinen*. Tämä tarkoittaa sitä, että tulkit voivat jakaa keskenään tulkin työn kannalta välttämättömiä tietoja, kuten esimerkiksi tietoja asiakkaan toimintatavoista ja näkö- sekä liikuntakyvystä. Asiakkaan henkilökohtaisten asioiden kertominen ei kuitenkaan kuulu tulkkien kesken jaettavien asioiden piiriin. (Kalela 2010, 46-47.)

Tulkki kertoi voivansa myös olla yhteydessä toiseen tulkkiin, jolla on paljon tietoa määrätystä liikuntalajista tai siinä tulkkaamisesta. Esimerkiksi keilailuun liittyen on olemassa paljon kuurojen ja kuurosokeiden käyttämää viittomistoa ja käytänteitä, joista joillain tulkeilla on paljon tietoa. Viittomakielen tulkkien ammattijärjestö SVT ry onkin aiemmin järjestänyt tulkeille keilailukurssin, jonka yhtenä tavoitteena oli keilailuviittomiston opettaminen ja keilailutilanteissa tulkkaamisen helpottaminen (Suomen viittomakielen tulkit ry 2011, 31).

Tiivistäen siis tutkimuskysymykseen 1 saatiin tulkkitalauksen tietoihin ja tulkin ennakkovalmistautumiseen liittyen tulokseksi, että toimintatapojen ja menetelmien sopiminen kuurosokean ja tulkin välillä alkaa jo ennen tulkkaustilanteen alkua, kun asiakas kertoo tulkkitalauksessaan tietoja tulevasta liikuntatilanteesta. Tutkimuskysymykseen 2 taas saatiin vastaukseksi, että tulkkauksen menetelmien ja toimintatapojen sopimisen näkökulmasta on toimiva käytäntö, että liikuntatilanteeseen osallistuva kuurosokea kertoo jo tulkkitalauksen yhteydessä laajasti tulevasta liikuntatulkkaustilanteesta, esimerkiksi tilanteesta tarvittavasta vaatetuksesta, tilanteessa paikalla olevista ihmisistä ja omista erityistarpeistaan.

5.2 Liikuntatulkkaustilanteen alku

Valmistautuessani teemahaastatteluihin olin kiinnostunut siitä, onko tulkkauksen käytäntöjen sopimiselle riittävästi aikaa liikuntatulkkaustilanteen alussa ennen itse liikunnan alkamista. Havainnoinnissa pääsin seuraamaan tilannetta vasta liikuntapaikalla, mutta haastatteluissa keskustelin tulkin ja asiakkaan kanssa myös mahdollisesta opastamisesta liikuntapaikalle ja tulkkaustilanteen alussa käydyistä keskusteluista asiakkaan ja tulkin välillä.

Haastattelussa Asiakas kertoi tilaavansa tulkin paikalle yleensä reilusti etuajassa, esimerkiksi puoli tuntia ennen tilanteen alkua tai jo aiemmin, jos tulkki ensin opastaa asiakkaan liikuntapaikalle tai liikuntapaikka on Asiakkaalle vieras ja tulkkille on jätettävä aikaa sen kuvailuun. Ennen liikunnan aloittamista asiakas

1. käy normaalia kohteliasta kuulumistenvaihtoa tulkin kanssa
2. tarkistaa tulkiltaan säätilan vaatetuksen valitsemista varten
3. kuvailee omaa vointiaan, jotta tulkki osaa varautua siihen, kuinka rasittavaan liikuntaan asiakas on valmis
4. kertoo, jos käytössä olevissa apuvälineissä on ollut ongelmia.

Tulkin mukaan taas liikuntatulkkaustilanteen alussa tulkki yleensä:

1. opastaa asiakkaan tämän kotoa tai muusta lähtöpaikasta pukuhuoneisiin tai tahtumapaikalle

2. käy yhdessä asiakkaan kanssa läpi liikunnassa käytettävät välineet
3. keskustelee tulkkauksen käytännöistä asiakkaan kanssa muun toiminnan ohessa.

Tulkin ja Asiakkaan näkemykset liikuntatilanteen alusta ovat siis varsin samansuuntaisia. Molemmat kertovat tulkkaukseen liittyvien asioiden käsittelyn alkavan jo ennen itse liikunnan alkamista ja mainitsevat myös tietojenvaihdon tilanteessa käytettävistä välineistä. Asiakkaan esittämässä kuvauksessa liikuntatilanteen alusta nousevat paremmin esiin tulkin ja asiakkaan yhteistyöhön liittyvät yksityiskohdat, kuten kuulumisten vaihtaminen ja säätilan tarkistaminen tulkilta, tulkin kuvauksesta taas saa käsityksen toiminnan järjestyksestä: keskustelu tulkkauksen käytännöistä ei tapahdu välttämättä erillisenä keskusteluhetkenä aiheesta, vaan rupatteluna muun toiminnan ohessa.

Tulkin kokemuksen mukaan kuurosokeiden kanssa tulkkauksutilanne ei käytännössä koskaan ala suoraan liikunnasta, vaan tilanne sisältää ensin opastusta, jonka aikana usein käydään keskustelua tulkkauksen käytännöistä. Lisäksi liikunta- ja urheilutilanteissa on Tulkin mukaan varattu aikaa keskittyä pelkästään kuvailuun ja kuvailun vastaanottamiseen, mutta kuurosokeat ja tulkit eivät yleisesti käytä tästä vaiheesta esimerkiksi termiä kuvailuvartti. Tulkit eivät myöskään hänen mukaansa ainakaan tietoisesti valmistele liikuntapaikan kuvailua etukäteen, mikä erottaa liikuntapaikan kuvailuun käytetyn hetken varsinaisesta kuvailuvartista. Kuvailuvartti on nimittäin etukäteen valmisteltu kokonaisuus (Lahtinen, Lahtinen & Palmer 2009, 64). Omassa haastattelussaan myös Asiakas mainitsi kuvailuhetkestä liikuntatulkkauksutilanteen alussa ja painotti, että tulkin on tässä vaiheessa tärkeää kuvailla fyysisen ympäristön lisäksi tilassa olevat muut ihmiset, mahdolliset kovat äänet ja niiden lähteet sekä tilan valaistus silmälasien valintaa varten.

Opinnäytetyötä varten havainnoidussa sulkapallolajikokeilussa tässä vaiheessa tapahtui myös paikan määrittäminen ja tilaan orientoituminen (ks. alaluvut 2.4 Kuurosokean opastaminen ja 4.3 Havainnoinnin käytännön toteutus). Havainnoidussa tilanteessa Tulkki

valitsi käytetyt kuvailun ja opastamisen menetelmät, mutta Asiakas antoi vinkkejä tarvitsemansa kuvailun laadusta esittämillään kysymyksillä.

Tiivistetysti voidaan todeta, että tutkimuskysymykseen 1. saatiin liikuntatulkkaustilanteen alkuun liittyen vastaukseksi, että liikuntatulkkaustilanteen alussa on yleensä runsaasti aikaa ennen itse liikunnan alkamista liikuntapaikalle opastamista, paikan kuvailua ja tilaan orientoitumista varten. Toiminnan lomassa kuurosokea asiakas ja tulkki käyvät avointa molemminpuolista keskustelua tulkkauksen käytännöissä. Tutkimuskysymykseen 2. taas saatiin tässä alaluvussa vastaukseksi, että eräs toimiva tapa sopia käytännöistä on, että tulkki on aloitteellinen valitsemaan käytettyjä menetelmiä. Toisaalta myös asiakas vaikuttaa menetelmien valintaan esittämillään kysymyksillä ja kertomalla omista tarpeistaan.

5.3 Tulkkauksen käytäntöjen sopiminen uudessa liikuntalajissa

Havainnoimassani sulkapallolajikokeilussa minulla oli herkullinen tilaisuus päästä näkemään kuurosokean henkilön ja tulkin yhteistyötä liikuntalajissa, jota asiakas ei ollut aiemmin harrastanut ja jossa tulkki ei ollut tulkannut. Tässä alaluvussa esittelen tuloksia liittyen tulkkauksen käytäntöjen sopimiseen erityisesti tällaisessa liikuntatulkkaustilanteessa.

Asiakas ei ollut aiemmin pystynyt näkönsä takia pelaamaan mitään pallopelejä, ainoastaan kokeillut tulkin kanssa sählyä fysioterapiassa. Niinpä hän oli ennen lajikokeilua ajatellut sulkapallon toimivan ehkä hieman samaan tapaan kuin sähly. Myöhemmin haastattelussaan Asiakas kertoi olleensa tyrmistynyt tajutessaan, että hänen olisikin osuttava palloon, joka liikkuu ilmassa. Sulkapallossa vaikeuskerrointa nostaa hänen mielestään myös se, että palloon on osuttava mailalla eli pelkkä helposti ohjattavalla omalla kädellä osuminen ei riitä. Helpottavana tekijänä mailan ala on tosin suurempi kuin Asiakkaan käden.

Tilanteen alussa Tulkki opasti Asiakkaan mailan ja pallon luo itsenäistä esineiden tutkimista varten. Tulkki kuvaili myös vastavuoroisen liikkeellä kuvailun menetelmin, kuinka päin mailaa pidetään kädessä, antamalla Asiakkaan tunnustella oikeaa mailan ja käden asentoa omasta kädestään. Kentän etäisyyksiä ja verkon korkeutta Tulkki ei kuvaillut vain viittoen metrimäärinä, vaan opasti Asiakasta kentällä niin että tämä pääsi mittaamaan etäisyydet askelina sekä kokeilemaan verkkoa ja kulkemaan sen ali. Tapahtui siis opastamiseen kuuluva paikan määrittäminen ja tilaan orientoituminen, jonka kautta kuurosokea hahmottaa millaisessa tilassa on (Lahtinen 2004, 69). Tulkki oli aktiivinen tilanteessa valitsemaan käyttämiään kuvailun ja opastamisen menetelmiä, mutta Asiakas oli myös aktiivinen edistämään tilanteen etenemistä esittämällä kysymyksiä mailan muodosta ja verkon korkeudesta.

Lajikokeilun alussa liikunnanohjaaja neuvoi ryhmälle, kuinka aloitussyöttö lyödään alakautta. Tulkki viittoi ohjeet asiakkaan vasempaan käteen mailan ollessa oikeassa. Ohjaaja ei tässä vaiheessa kuten ei myöhemminkään lajikokeilun aikana antanut erikseen aikaa tulkkaamiseen, joten tulkilla oli täysi työ suoriutua kuvailusta, opastamisesta, kielellisestä tulkkauksesta ja asiakkaan kanssa keskustelusta. Tulkki kuvaili myös muita tilassa olevia ihmisiä ja tulkki heidän keskusteluaan, kunnes Asiakas ilmoitti, ettei tätä tarvitse jatkaa, koska hän halusi keskittyä omaan lajikokeiluunsa.

Tulkki demonstroi mailan liikkeitä asiakkaan vasempaan käteen pitäen omaa oikeaa etusormeaan asennossa, jossa mailan kuuluisi olla, ja Asiakas kopioi niitä parhaansa mukaan mailallaan. Tulkki siis käytti menetelmänä vastavuoroista liikkeellä kuvailua (ks. alaluku 2.2 Kuurosokeille kuvailu). Sitten Asiakas alkoi tehdä harjoituslyönnejä ja ehdotti, että Tulkki merkitsee hänen selkäänsä verkon pystyviivalla ja kuvailee pallon lentoradan lyönnin jälkeen piirtämällä vastaavan kaaren selkään, jotta Asiakas tietää meneekö pallo verkon yli vai ei. Tulkki siirtyikin Asiakkaan selän taakse kuvailemaan pallon lentorataa.

Alkuun lähes kaikki harjoituslyönnit osuivat palloon, mutta pallo osui kuitenkin aina verkkoon tai alitti sen. Kun Asiakas noukki pallon lattialta lyönnin jälkeen, Tulkki joko kuvaili selkään piirtäen tai opasti kädellä ohjaten pallon olinpaikan. Kun Asiakkaan piti

pallon noukkiakseen alittaa verkko, hän toivoi, että Tulkki antaa hänen lähestyä verkkoa itsenäisesti aiemman tilan ja etäisyyksien hahmotuksensa varassa. Tulkin tuli opastaa vain, jos Asiakas oli vaarassa törmätä verkkoon.

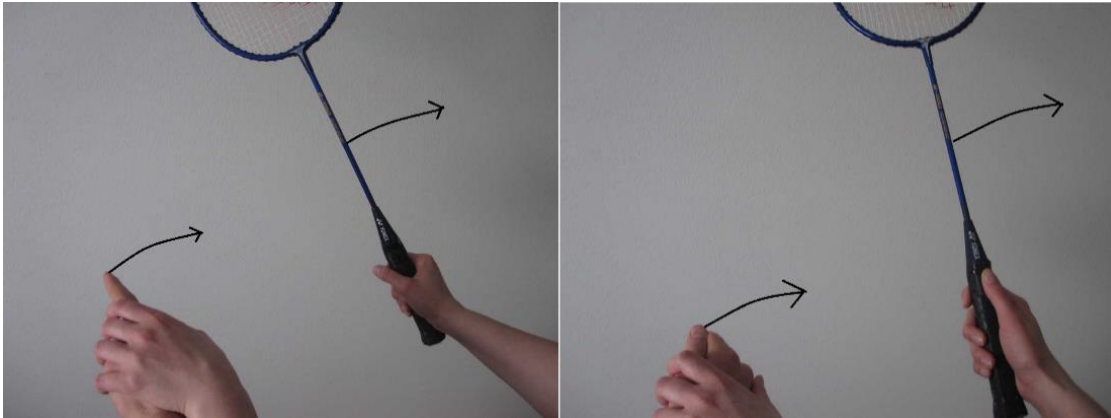
Noin 20 minuutin harjoittelun jälkeen pallo ylitti verkon ensimmäisen kerran, ja 25 minuutin kohdalla liikunnanohjaaja tuli pallotelemaan asiakkaan kanssa. Asiakas pyysi Tulkkia piirtämään selkään, mistä päin ohjaajan lyönti tulee. Hän toivoi myös Tulkin piirtävän voimakkaammalla otteella, jotta liike olisi helppo tuntea. Asiakas ja Tulkki kokeilivat muutamia vaihtoehtoja, millaisella käden asennolla pallon lentorataa voisi kuvata Asiakkaan selkään.

Liikunnanohjaaja ja Asiakas pelasivat muutaman pallon, joiden aikana asiakas osui palloon kerran. Tämän jälkeen Tulkki ja Asiakas kävivät neuvottelua tulkkauksesta. Asiakas ehdotti, että Tulkki ei piirrä selkään, vaan ohjaa mailakättä oikeaan suuntaan takaa päin. Tulkki puolestaan esitti, että näyttää etusormensa asennolla, miten mailan pitäisi liikkua, että Asiakkaan maila osuisi palloon, ja Asiakas tunnustelee sen vasemmalla kädellään ja toistaa liikkeen oikeassa kädessään olevalla mailalla. Asiakas päätti kokeilla seuraavaksi Tulkin ehdottamaa tapaa, jota olikin käytetty jo aiemmassa vaiheessa, kun liikunnanohjaaja oli neuvonut aloitussyötön lyömisessä. Siirtyessään Asiakkaan viereen Tulkki huomautti, ettei Asiakkaan selän takaa nähnyt itsekään palloa kovin hyvin.

Ohjaaja syötteli palloa, ja Asiakas sai pallon välillä verkon yli, välillä ei. Kun sulkapallo tuntia oli kulunut yhteensä 40 minuuttia, Asiakas sai saman pallon aikana kaksi lyöntiä verkon yli. Osumatarkkuus parani koko ajan, enimmillään liikunnanohjaaja ja Asiakas saivat molemmat kahdeksan kosketusta palloon ennen kuin se putosi maahan. Tässä vaiheessa tulkki ehdotti, että Asiakas joko pitää kiinni ylempää mailan varresta pystyäkseen paremmin hallitsemaan mailaa tai vaihtaa lyhempivartiseen mailaan. Lyhempivartista mailaa ei kuitenkaan löytynyt ja mailan varsi oli liukas pitää kiinni, joten Asiakas jatkoi kookkaalla mailalla pelaamista.

Asiakas kaipasi ennakoivaa tai valmistavaa liikettä ennen lyöntiä. Tulkki ehdotti, että hänellä on omassa kädessään myös maila, jotta saa luonnollisemman liikkeen. Tämä

tapa hylättiin, koska mailat kolisivat yhteen. Sitten Tulkki vaihtoi kätensä asentoa niin, ettei enää jäljitellyt ojennetulla etusormellaan mailan liikkeitä muiden sormien ollessa nyrkissä (Kuva 1), vaan piti kättään kuin hänellä olisi ollut maila omassa kädessään (Kuva 2). Asiakas koki, että tulkin kehon koko liike on helpompi hahmottaa näin, ja lajikoikeilu pelattiin loppuun viimeksi mainitulla menetelmällä.

Kuva 1: Etusormi esittää mailaa

Kuva 2: Käsi on pitelevinään mailaa

Tutkimuskysymykseen 1 saatiin siis vastaukseksi, että kuurosokea liikkuja ja tulkki ehdottavat molemmat tulkkauksen käytäntöjä ja arvioivat tulkkauksen onnistumista, kun liikuntalaji on molemmille vieras. Tutkimuskysymykseen 2 taas saatiin vastaukseksi, että liikuntasuorituksessa tarvittu liike oli helpompi hahmottaa tulkin keholta, kun tulkki teki itse kehollaan tarvittavan liikkeen verrattuna siihen, että hän näytti kuinka asiakkaan kädessä olevan mailan pitäisi liikkua.

5.4 Ongelmien ratkaiseminen liikuntatulkkaustilanteessa

Sulka-pallolajikoikeilussa Tulkki ja Asiakas joutuivat etsimään yhteisiä toimintatapoja pitkään, ennen kuin peli alkoi luonnistua. Niinpä halusin teemahaastattelussa keskustella sekä Asiakkaan että Tulkin kanssa toimivista ja toimimattomista tavoista tulkata kuten myös tulkkien ja asiakkaiden tavoista osoittaa toisilleen, jos jokin tapa tulkata ei toimi (Liite 1 ja Liite 2).

Asiakas kertoi omassa haastattelussaan, että liikuntasuorituksen aloittamisen jälkeen nousee usein esiin asioita, jotka häiritsevät häntä. Kun toimintaa on kokeiltu hetken aikaa, Asiakas saattaa sanoa ääneen esimerkiksi, että hänellä on asiaa jostakin yksityiskohdasta, esimerkinomaisesti vaikka peukalon asennosta. Tällöin asia jää tulkillekin mieleen eikä pääse unohtumaan. Myös esimerkiksi pyöräilyssä, kävelyssä tai juoksussa asiakkaalla on mahdollisuus kertoa jatkuvasti kokemuksistaan tulkille. Joissakin tilanteissa jatkuva pysähtely molemmin suuntaista palautekeskustelua varten kuitenkin häiritsee itse liikuntaa eikä tunnu Asiakkaasta mukavalta, joten mieleen tulleet asiat käsitellään sopivan hetken koittaessa, kun esimerkiksi pidetään taukoa. Kyseessä on siis vuorovaikutteinen tulkkaus (ks. luku 2.2 Kuurosokeille kuvailu). Samanlainen käytäntö oli havaittavissa sulkapallolajikokeilussa, jossa Tulkki ja Asiakas pelasivat välillä pitkiä aikoja liikunnanohjaajan kanssa ja pysähtyivät sitten erikseen tauolle pohtimaan tulkkauksen käytäntöjä.

Omassa haastattelussaan Tulkki huomautti, että liikuntatilanteissa kuurosokean asiakkaan kädet on jo varattu itse toimintaan, jolloin reaaliaikainen tulkkaus ei aina ole mahdollista. Kun tilaisuuden tavoite on asiakkaan liikkuminen, Tulkki ei halua häiritä tavoitteen toteutumista tulkkaamalla kaiken mitä ympärillä puhutaan ja kuvailemalla kaiken mitä näkyy. Kun liikuntaan tulee levähdyshetki tai muu luonteva tauko, Tulkki tekee yhteenvedon siitä, mitä ympärillä on puhuttu ja tapahtunut asiakkaan liikkuesssa.

Jos käytössä oleva tapa tulkata ei toimi, asian huomaa Tulkin mukaan yleensä tulkki, jonka vastuulla on myös virheen korjaaminen. Toisaalta nimenomaan kuurosokeat asiakkaat käyttävät tulkkauspalveluja runsaasti ja ovat tulkkien kanssa paljon tekemisissä, ja ovat ehkä tästä syystä hyvin rohkeita antamaan palautetta jonkin mennessä vikaan, esimerkiksi jos tulkki tulkkaa asiakkaan väärältä puolelta. Tulkin kokemuksen mukaan kuurosokea asiakas kertoo liikunta- ja urheilutilanteissa usein oma-aloitteisesti, kuinka toimitaan. Tämä helpottaa tulkkien työskentelyä.

Tulkin mielestä on hyvin tärkeää kertoa kuurosokealle asiakkaalle avoimesti ja nopeasti, jos tulkkauksessa on ongelmia, eli jos esimerkiksi asiakas tekee jonkin liikkeen

väärin. Jos asiakkaan tekemät virheet johtuvat todellisuudessa tulkkauksesta, muille paikallaolijoille ei saa jäädä käsitystä, että ongelma olisi asiakkaan liikkumistaidoissa. Jos tulkkauksessa on ongelmia, Tulkki kertoi myös kysyvänsä toisinaan apua paikalla olevalta kuulevalta osapuolelta, esimerkiksi liikunnanohjaajalta.

Kuurosokeiden liikuntatilanteet ovat usein lyhyehköjä arkielämän tilanteita, eikä paikalla ole siksi tulkkiparia, jonka kanssa tilanteesta voisi neuvotella. Tämä on mielenkiintoista, sillä kuurosokealle tulkkauksen vaatii tulkilta erityisosaamista ja asiakkaan yksilöllisten tarpeiden huomioimista, minkä vuoksi se suositellaan toteutettavaksi paritulkkauksena (Marttila 2006, 22). Yksin tulkkaminen vaikuttaa siis olevan tyypillistä liikunta- ja urheilutilanteissa, kun se muissa kuurosokeiden tulkkauksutilanteissa on epätyypillistä. Kertomansa mukaan Tulkki on työskennellyt tulkkiparin kanssa kuurosokeiden liikuntatilanteissa lähinnä kuurosokeiden kursseilla ja leireillä. Tällöin mahdollista on myös toimintavoista keskusteleminen tulkkiparin kanssa tulkkauksen aikana ja tehtävien jakaminen, esimerkiksi niin, että toinen tulkki kuvailee toimintaa piirtämällä asiakkaan selkään ja toinen kielellisesti sanoin tai viittomin, jos tilanne sen sallii.

Tulkkauksen ongelmien kohdalla yksi yleinen ja toimiva tapa ratkaista tilanne on Tulkin kertoman mukaan siirtyä kielellisestä kuvailusta käyttämään tulkin kehoa kuvailun välineenä. Liikkeen hahmottaminen tulkin keholta on asiakkaalle yleensä helpompaa kuin sanallisesta tai viitotusta kuvailusta. Liikkeen tunnusteleminen tulkin keholta on todettu hyväksi käytänteeksi esimerkiksi jumpan tulkkauksessa (Räihä 2015, 27).

Mahdollisuuksiin hyödyntää liikkeen tunnustelua tulkin keholta tulkkauksen ongelmien ratkaisussa kuitenkin vaikuttaa se, kuinka tuttuja asiakas ja tulkki ovat toisilleen. Tee-mahaastattelussaan tulkki kertoi, ettei välttämättä tiedä, kuinka tottunut kuurosokea asiakas on koskemaan toisiin ihmisiin ja kuinka tottunut antamaan toisten ihmisten koskea itseensä. Jos kuurosokea asiakas ei halua kokeilla liikkeitä pitämällä käsiään tulkin keholla esimerkiksi vesijumpassa, näin ei luonnollisestikaan voida toimia. Tutuimpien asiakkaiden ja tulkkien kesken molemmat luontevasti tietävät mitä voi tehdä ja mitä ei. Jos asiakas on vieraampi, tulkin on aina kysyttävä, sopiiko toimintatapa asiakkaalle.

Tämä saattaa aiheuttaa alaluvussa 5.1 mainitun Asiakkaan kokemuksen, ettei uusi tulkki aina pysty antamaan parastaan heti ensimmäisellä kerralla ja että tulkkien arkuus hälvenee yleensä vähitellen.

Sulkapallolajikokeilussa Tulkin koko kehon liike oli asiakkaan mielestä helpompi hahmottaa silloin, kun tämä piti kättään kuin olisi itse pitänyt mailaa kädessään, verrattuna siihen, että tulkki piti omaa etusormeaan asennossa, joka osoitti missä asennossa mailan oli kulloinkin oltava. Asiakas huomautti teemahaastattelussa, että sulkapalloilijan on osattava liikuttaa oikein koko mailaa, joka on paljon painavampi ja pidempi kuin sormi. Oli juostava, ojennuttava ja ajoitettava lyöntiliike ajoissa, eikä koko informaatiota saanut pelkästä sormesta, vaan tarvittiin käden asento. Tässä tapauksessa asiakkaan ei siis tarvinnut tunnustella informaatiota tulkin keholta, vaan pelkkä käden liikkeen hahmottaminen riitti. Käden asennon oli kuitenkin oltava mahdollisimman realistinen, että koko kehon liike oli mahdollista hahmottaa.

Yhteenvedona voidaan siis todeta, että tulkkauksen ongelmien ratkaisemiseen liittyen saatiin tutkimuskysymykseen 1 vastaukseksi, että asiakkaat yleensä kertovat kuinka haluavat tilanteessa toimittavan. He antavat myös palautetta tulkkille, jos ovat tyytymättömiä tulkkauksen menetelmiin ja toimintatapoihin. Liittyen tutkimuskysymykseen 2 saatiin vastaukseksi, että tulkin on hyvä kertoa asiakkaalle nopeasti, jos menetelmissä tai toimintatavoissa on vikaa. Kuurosokea asiakas ei nimittäin välttämättä itse tiedä esimerkiksi tekevänsä väärää liikettä jumpassa. Kun tulkkauksessa on ongelmia, tilanteen voi usein ratkaista sillä, että tulkki kuvailee asiakkaalta vaadittavaa liikettä omalla kehollaan. Vieraan asiakkaan kohdalla tulkin on hyvä varmistaa ensin asiakkaalta, kuinka paljon hän haluaa koskettaa tulkkia. Jos tulkki tuntee asiakkaan hyvin kosketuksen sopivuutta ei tarvitse aina varmistaa, mikä sujuvoittaa tilannetta asiakkaan näkökulmasta. Tulkki voi pyytää myös tilanteessa olevan kuulevan osapuolen avuksi käytäntöjen sopimiseen.

5.5 Asiakkaan vaatimukset liikuntatulkkaustilanteessa

Kysyessäni haastattelussa yhteisten käytänteiden löytämisestä tulkin kanssa liikuntaja urheilutilanteissa sekä tulkkauksen vaikutuksesta asiakkaan intoon kokeilla lajia uudestaan, kävi ilmi, että asiakkaalla on erilaisia toiveita tai vaatimuksia liikuntatulkkaustilanteissa tulkkaamista kohtaan verrattuna muihin opastustilanteisiin. Toisaalta asiakas osoitti ymmärtävänsä tulkinkin näkökulmaa asiakkaan esittämiin vaatimuksiin tulkille. Tähän liittyviä tuloksia käsittelen tässä alaluvussa.

Asiakas mainitsi haastattelussaan kokemuksestaan, että jos tulkilta vaatii jatkuvasti uusia asioita, joita tämä ei ehkä ole tullut ajatelleeksikaan, tämä menee helposti lukiin ja "kädet eivät enää toimi normaalisti". Tilanne on yhteistyötä, ja Asiakkaan mielestä asiakkaankin on välillä osattava sopeutua tapoihin, jotka eivät ole itselle tuttuja.

Toisaalta Asiakkaalle on tärkeää kertoa omia kokemuksiaan tilanteista, sillä muuten tilanne luisuu helposti sellaiseksi, että tulkki tai opas vie, eikä asiakas enää koe sen olevan hänen liikuntaansa. Asiakkaan mielestä tulkin olisi pystyttävä mukautumaan siihen, että toisena päivänä sama matka vie viisitoista minuuttia, toisena puoli tuntia. Jos tulkin vauhti esimerkiksi opastuksessa jollekin kokouspaikalle on liian kova, Asiakas ei huomauta aiheesta montaa kertaa, vaan helposti alistuu tulkin rytmiin, mutta on jälkikäteen opastukseen tyytymätön. Liikuntaharrastuksissa Asiakkaan vaatimukset ovat kuitenkin suuremmat, eikä toimintatapoja voi hänen mielestään hakea kerrasta toiseen, vaan niiden olisi syytä löytyä jossain vaiheessa. Asiakas ei voi vain sopeutua tulkin tai oppaan rytmiin, jos haluaa toiminnasta itselleen mitään virkistystä.

Sulkapallolajikokeilun vaihetta, jossa Tulkki seisoi Asiakkaan edessä pitäen mailaa kädessään samalla kun Asiakas Tulkin selän takana kopioi tämän liikkeitä, Asiakas piti esimerkkinä tilanteesta, jossa hänestä tuntuu, että hän pikemminkin roikkuu tulkin perässä kuin on itse aktiivisesti liikkumassa. Hän huomautti, että myös liikunnanohjaaja puuttui tähän kokeiluun ja ohjeisti asiakasta ja tulkkia palaamaan edelliseen toimintatapaan. Asiakkaan mielestä tämä oli mielenkiintoinen seikka, koska opastuksessa on tavanomaista, että asiakas kulkee tulkin selän takana. Toisaalta esimerkiksi tanssissa

ja tai asiakkaan kantaessa esinettä molemmilla käsillä voi opastaminen tapahtua selän takaa (Lahtinen 2018).

Siispä tutkimuskysymykseen 1 saatiin asiakkaan liikuntatulkkauksilanteeseen kohdistamien vaatimusten osalta vastaukseksi, että kuurosokea asiakas ja viittomakielen tulkki esittävät yleensä molemmat omia ehdotuksiaan tulkkauksen toteuttamisesta myös liikunnan aikana. Tutkimuskysymykseen 2 taas voidaan vastata tämän aiheen osalta, ettei asiakas voi esittää uusia vaatimuksia tulkkille liian nopeasti, tai tulkki ei pysty niitä omaksumaan. Tästä syystä käytännöistä sovittaessa asiakkaankin on hyvä välillä sopeutua tulkin ehdottamiin toimintatapoihin. Toisaalta liikuntatilanteissa tulkin on erityisen tärkeää sopeutua asiakkaan ryhtiin. Tässä asiassa tulkin on siis toimintatavoista sovittaessa parasta kuunnella asiakkaan toiveita tarkasti. Tulkin kannattaa tulkkauksen käytäntöjä pohtiessaan myös pitää huolta siitä, että asiakkaalla säilyy kokemus tilanteen hallinnasta ja aktiivisesta liikunnasta.

5.6 Tulkin ominaisuuksien merkitys liikuntatulkkauksilanteessa

Sulkapallolajikokeilun havainnoinnissa pääsin näkemään vain yhden viittomakielen tulkin yhteistyötä yhden kuurosokean asiakkaan kanssa. Halusin siksi teemahaastattelussa tarkentaa, kokevatko tulkit ja asiakkaat toistensa henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikuttavan käytäntöjen sopimiseen liikunta- ja urheilutilanteissa. Aihetta sivuttiin jo kysyessäni Asiakkaalta, esittääkö hän tulkkitoiveen tilatessaan tulkin liikuntatilanteeseen. Kysyin vielä erikseen Asiakkaalta tulkin henkilökohtaisten ominaisuuksien merkityksestä sekä tulkin ja hänen toimintatapojensa vaikutuksesta Asiakkaan turvallisuudentunteeseen liikuntatilanteissa. (Liite 1.) Myös tulkilta kysyin, kuinka asiakkaan henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat liikuntatilanteissa tulkkaukseen (Liite 2).

Asiakkaan mielestä liikuntatilanteissa tulkin tai oppaan ominaisuuksilla on suuri merkitys. Esimerkiksi kävelyssä tai juoksussa oppaan pitää osata mukauttaa omien askelensa pituus ja rytmi asiakkaan mukaan. Asiakas voi myös haluta liikkua aluksi hitaam-

min ja nopeuttaa sitten. Jos oppaalla on määrätietoisesti oma tahtinsa liikkua, asiakkaana oleminen on raskasta. Esimerkiksi pyöräilyssä taas pilotin pituus on olennainen asia. Sama koskee ratsastusta – jos tulkki on hyvin lyhyt, tulkkaukseen käy vaikeaksi. Liikuntatilanteissakin tulkin taidoilla on totta kai merkitystä - esimerkiksi ratsastuksessa tulkin pitää pystyä viittomaan tarvittaessa vasemmalta puolelta.

Sukupuolella on merkitystä lähinnä, jos Asiakas menee uimaan, koska toista sukupuolta oleva tulkki ei pysty opastamaan pukuhuoneessa. Enemmän vaikutusta on henkilön asenteella eli sillä, kokeeko Asiakas tulkin ottavan huomioon hänen tarpeensa. Toisaalta tulkin liiallinen arkuus voi vaikuttaa siihen, kuinka turvallisesti Asiakas tilanteen kokee. Tandempyöräilyssä moni ei sovellu pilotiksi eli ohjaamaan tandemia, koska on itse liian arka.

Asiakkaan mielestä tulkki ei saa olla uhkarohkea, mutta liikunta-asioista perillä oleva tulkki oppii tietämään, millaisista asioista Asiakas jopa nauttii. Esimerkiksi pyöräilyssä tulkki voi tarjota asiakkaalle maistiaisista "off-road"-reiteistä, kuitenkin niin, että asiakas kokee olonsa turvallisesti.

Tulkin lajintuntemuksen ja omalla urheilutaustalla ei Asiakkaan mielestä ole ratkaisevaa merkitystä liikuntatilanteissa tulkkauksessa, mutta sillä on kuitenkin vaikutusta. Haastattelussaan Asiakas kertoi esimerkkitapauksen siitä, kuinka liikunta-alalla kokenut tulkki osaa myös ehdottaa ja tarjota asiakkaalle mahdollisuuksia. Mainittu tulkki oli tulkkauksessa spontaanisti itse ensin kokeillut laskea jonkinlaista vaijerirataa ja arvioinut sitten sen soveltuvan asiakkaalle, joka oli myös päässyt kokeilemaan rataa ja nauttinut siitä. Ilman tulkin ehdotusta ja asiantuntemusta asiakkaalta olisi jäänyt kokemus väliin, ja Asiakkaan arvion mukaan vähemmän liikunnasta kiinnostunut tulkki ei välttämättä olisi ottanut mahdollisuutta esiin.

Jos tulkki todella tietää mitä tekee, hän voi Asiakkaan puolesta myös esittää tilanteissa omia arvioita ja tehdä toimintaehdotuksia. Toisaalta tulkki voi myös kertoa, ettei koe jotakin toimintaa turvallisena, vaikka asiakas haluaisikin kokeilla. Tämä Asiakkaan mielestä kuuluu tulkin ja asiakkaan yhteistyöhön.

Tällaisten toimintaehdotusten tekeminen ja liikuntalaitteiden kokeileminen menee perinteisesti ymmärretyin tulkin roolin ulkopuolelle. Useiden tulkkausalan järjestöjen yhteinen asioimistulkin ammattisäännöstö sanoo, ettei tulkki ole toimeksiantonsa aikana velvollinen hoitamaan muita kuin tulkkaustehtäviä (Suomen viittomakielen tulkit ry 2013). Toisaalta harrastustilanteissa kuurosokeat asiakkaat saattavat toisinaan toivoa tulkin olevan mukana tilanteessa myös omalla persoonallaan, ei vain tulkin roolissa (Sillman 2016, 32-33).

Haastattelussaan Asiakas huomautti myös, että vaikeasti näkövammaisen tai sokean ihmisen tietämys eri urheilulajeista ja peleistä voi olla hyvin kapeaa ja pallopelit voivat olla täysin tuntematon alue. Sulkapallolajikokeilun alussa hän havaitsi, että hänen on tärkeää tavoittaa Tulkin kehosta, mitä siinä tapahtuu jo ennen kuin Tulkki alkoi osoittaa kädellään, missä suunnassa pallo on. Kehon liikkeen dynaamisen tavoittaminen voi olla vaikeaa kuurosokealle, jonka yleensä on oltava omassa liikkumisessaan varsin varovainen. Liikuntatilanteessa tulkkaavan tulkin oma kunto ja liikuntakokemus on asiakkaan mielestä tärkeässä roolissa, koska jos tulkki ei osaisi sulkapalloa sen enempää kuin asiakaskaan, ei tämä saisi tulkin kehosta ajoissa viestiä siitä, että on lähdeävä liikkeelle osuakseen palloon kunnolla.

Omassa haastattelussaan myös Tulkki nosti esiin havaintonsa, että kuurosokeiden liikuntatilanteissa tulkki hyötyy siitä, jos itsekin liikkuu paljon ja on kokeillut erilaisia liikuntalajeja. Tulkin on myös oltava sinut oman kehonsa kanssa ja eduksi on, jos ei vierasta kuurosokean lähelle tuloa. Osa tulkeista ei esimerkiksi halua opastaa kuurosokeaa uimahallissa, ja tällaisesta tilauksesta on täysin mahdollista kieltäytyä. Teema-haastattelussaan Tulkki huomautti, että kuurosokeiden kanssa työskentelevän viittomakielen tulkin on hyvä tiedostaa omat rajansa ja mikä itsestä tuntuu mukavalta.

Tulkin mukaan tulkin näkökulmasta on helpotus, jos kuurosokea asiakas on kokenut ja taitava harrastamassaan lajissa, jolloin hän osaa ohjeistaa tulkin toimintaa eikä ehkä tarvitse myöskään niin paljon opastusta ja kuvailua, koska tietää jo pienemmästäkin vinkistä mitä hänen pitää seuraavaksi tehdä. Toisaalta jos kuurosokea asiakas osallistuu urheilukilpailuun harrastamassaan lajissa, tulkki ei välttämättä voi ottaa vastaan tilausta, jos hänellä ei ole kokemusta lajin tulkkaamisesta. Sen sijaan jos myös asiakas

kokeilee lajia tai tulkin käyttöä lajissa ensimmäistä kertaa, tilanne on tulkille armollinen ja asiakas ja tulkki voivat etsiä keinoja yhdessä.

Tulkki ei koe, että asiakkaan sukupuolella olisi merkitystä hänen tulkkauksensa kannalta. Tulkilla ei ole myöskään kokemusta siitä, että kokoero asiakkaaseen olisi hankaloittanut tulkkausta liikuntatilanteessa. Vesijumpassa asiakkaana on ollut huomattavasti isokokoisempi kuurosokea henkilö, mutta veden kannatella työskentely suurikokoisemmankin asiakkaan kanssa käy kevyesti. Sen sijaan asiakkaan fyysinen kunto on huomioitava – tulkki ei voi tehdä oman fyysisen kuntonsa mukaan, vaan hänen on sopeutettava vauhtinsa asiakkaansa vauhtiin. Tulkin on tärkeää lukea asiakkaan kuntoa ja jaksamista.

Toisin sanoen tulkin ja asiakkaan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyen saatiin tutkimuskysymykseen 1 vastaukseksi, että jos kuurosokea asiakas on hyvin kokenut harrastamassaan liikuntalajissa, hän yleensä ohjeistaa tulkkia toimintatavoista tulkkauksitilanteessa. Jos taas sekä asiakas että tulkki ovat lajin suhteen kokemattomia, toimivia käytäntöjä etsitään yleensä yhdessä. Tutkimuskysymykseen 2 taas saatiin tässä aluluvussa vastaukseksi, että jos tulkki tietää paljon liikunnasta ja hänellä on vahva lajituntemus, hän voi itse rohkeastikin esittää arvioita ja ehdotuksia toimivista käytännöistä asiakkaalle vapaammin. Jos tilanne sallii, tulkki voi myös itse kokeilla jotakin liikuntamuotoa ja kertoa sitten mielipiteensä sen soveltumisesta asiakkaalle.

5.7 Liikuntatulkkauksitilanteen päättäminen

Valmistautuessani havainnointiin ja teemahaastatteluihin tein oletuksen, että liikuntatilanteen tulkkauksen yhteisten käytäntöjen sopimista voi tapahtua tulkin ja asiakkaan välillä myös liikuntatilanteen jälkeen palautekeskustelun muodossa. Sekä tulkille että asiakkaalle laaditut haastattelurungot sisälsivät siksi useita kysymyksiä liittyen liikuntatulkkauksitilanteen päättämiseen ja siinä vaiheessa käytyihin keskusteluihin (Liite 1 ja Liite 2).

Haastattelussaan Asiakas sanoi haluavansa varata vähintään 15 minuuttia tilanteen läpikäymiseen liikunnan loppumisen jälkeen. Tässä vaiheessa palataan vielä yksityiskohtiin ja käsitellään erityisesti tulkkauksen hankalimpia ja toisaalta kaikkein hienoimpia asioita sekä keskustellaan siitä, mitkä asiat ja muokkaukset tulkkauksessa toimivat mitkä eivät. Asiakkaan mielestä myös tulkki voi ehdottaa asiakkaalle, voisiko hän jollain tavalla muokata toimintaansa. Asiakkaan kokemuksen mukaan tulkki ja asiakas ovat keskustelussa yleensä hyvin samoilla linjoilla sen suhteen, mikä tulkkauksessa oli onnistunutta ja mikä ei. Myös havainnoidun sulkapallolajikokeilun jälkeen Asiakas ja Tulkki jäivät keskustelemaan tulkkauksesta hetkeksi ennen poistumistaan paikalta.

Tulkin mukaan kuurosokeiden liikuntatilanteet päättyvät yleensä samoin kuin alkoivatkin, mutta käänteisessä järjestyksessä. Tilanteeseen kuuluu yleensä varusteiden vaihto ja opastus pois liikuntapaikalta, ja päättynyttä tilannetta käydään tavallisesti läpi tämän muun toiminnan ohessa. Sekä tulkilla että asiakkaalla saattaa olla vielä ideoita ja kommentteja tulkkauksen toteuttamiseen ja vaikkapa ajatuksia apuvälineistä, joista voisi olla tulkkauksessa hyötyä ja kannattaisi ottaa seuraavalla kerralla liikuntatilanteeseen mukaan. Tilanteissa, joissa on ollut mukana tulkipari, tulkkausta käsitellään yleensä myös tämän kanssa. Kuitenkaan tulkin kokemuksen mukaan tulkiparin kanssa ei käydä enää kovin pitkiä keskusteluita, koska tilanteet ja asiakkaat ovat hyvin uniikkeja eivätkä kohdatun kaltaiset liikuntatilanteet toistu välttämättä enää koskaan.

Kuurosokeat antavat Tulkin kokemuksen mukaan hyvin palautetta jo tulkkauksen aikana, mutta toisaalta tulkkaustilanne voi olla hektinen ja kuurosokean käytössä oleva toiminnallinen näkö ja kuulo sekä tuntoaisti saattavat olla varattuina liikuntaan valtaosan tilanteesta. Tällöin asiakkaat antavat reippaasti ja mielellään palautetta myös itse tilanteen jälkeen. Tulkin kokemus on linjassa sen kanssa, että enemmistö kuurosokeista kertoo antavansa tulkeille palautetta näiden toiminnasta usein (Lahtinen 2004, 46).

Tiivistäen voi sanoa, että tulkkauksitilanteen päättymiseen liittyen saatiin tutkimuskysymykseen 1 vastaukseksi, että tulkki ja kuurosokea asiakas keskustelevat yleensä tulkkauksen käytännöistä myös liikuntatilanteen jälkeen. Kuurosokeat asiakkaat antavat paljon palautetta tulkkille liikunnan päättymisen jälkeen erityisesti siinä tapauksessa, että keskustelu käytännöistä ei ole onnistunut liikunnan aikana. Jos tilanteessa on useampia tulkkia paikalla, myös nämä keskustelevat yleensä tulkkauksen käytännöistä lyhyesti. Tutkimuskysymykseen 2 taas saatiin vastaukseksi, että eräs toimiva tapa keskustella tulkkauksen käytännöistä liikunnan päättymisen jälkeen on tehdä se muun toiminnan ohessa, eli vaihdettaessa varusteita ja liikuntapaikalta pois opastamisen yhteydessä.

5.8 Tulkin itsereflektointi liikuntatulkkauksitilanteen päättymisen jälkeen

Sulkapallolajikokeilun havainnointi jäi vain yhteen kertaan, koska asiakkaan osallistuminen lajikokeiluun toisen kerran peruuntui. Sain kuitenkin teemahaastattelussa mahdollisuuden keskustella Tulkin kanssa siitä, jatkoiko hän tulkkauksen käytäntöjen pohdimista myös tulkkauksitilanteen päätyttyä, ja mikä merkitys tällaisella tulkin itsereflektiolla on tulkin ja kuurosokean asiakkaan yhteisten käytäntöjen hakemisen kannalta. Myös Asiakkaan pohdintoja liikuntatulkkauksitilanteen jälkeen käsiteltiin lyhyesti tämän haastattelussa.

Tulkin mielestä sulkapallolajikokeilussa päästiin jollain tavalla jyvälle siitä, kuinka lajin tulkkaukset voisi toimia Asiakkaan kanssa. Jos hän saisi uudelleen tilauksen sulkapallotilanteeseen, hänen hyötyisi edellisestä kokemuksestaan, mutta jos asiakas olisi uusi, toimintatapoja pitäisi harkita paljon eikä edellisellä kerralla toimivalta tuntuneita ratkaisuja välttämättä voisi suoraan soveltaa. Hän kertoi harmittelevansa yleensä kaikenlaisten tulkkauksitilanteiden jälkeen tilanteiden menemistä niin nopeasti ohi ja toivovansa vastaavanlaista tilausta uudestaan, koska seuraavalla kerralla hänellä olisi jon-

kinlainen käsitys tilanteen kulusta ja siinä tulkkaamisesta. Tulkin mielestä sulkapallopallolajikokeilun kaltaisen tulkkaustilanteen pitäisi toistua useita kertoja, jotta sen tulkkaamiseen syntyisi selkeät vakiintuneet toimintatavat ja rutiinit.

Lajikokeilun tärkeänä opetuksena itselleen Tulkki kertoi pitävänsä sitä, etteivät kuurosokeille tulkkauksessa yleisesti käytössä olevat menetelmät aina toimi liikunnassa, vaan on haettava muita keinoja. Esimerkiksi selkään piirtäminen ei sulkapallossa ollut toimiva kuvailun menetelmä. Saman havainnon Tulkki oli tehnyt aiemmin tulkatessaan suurella jumppapallolla pelatussa kuurosokeiden jalkapallo-ottelussa. Selkään piirtäminen ei vauhdikkaan pelin aikana ollut toimiva menetelmä, mutta ohjaavan käden kautta kuurosokea asiakas sai tiedon pallon olinpaikasta ja liikkeen suunnasta.

Tulkki huomautti myös, että itse liikuntatilanteessa pohdintoihin ei välttämättä ole paljon aikaa, vaan käytetyt keinot täytyy löytää nopeasti ja niiden on oltava siihen tilanteeseen sopivia. Tärkeää pallopelin tulkkauksessa on välittää informaatiota samanaikaisesti toiminnan kanssa. Seuraavan kerran uudelleen liikuntatilanteeseen tilauksen saadessaan Tulkki arveli käyvänsä näitä nyt tulkkaustilanteen jälkeen pohtimiaan asioita mielessään läpi jo ennakkovalmistautumisen aikana.

Omassa haastattelussaan Asiakas puolestaan kertoi, että tulkin ja tulkkauksen onnistuminen vaikuttaa merkittävästi Asiakkaan oloon tilanteen jälkeen ja intoon kokeilla uudesta samaa lajia myöhemmin. Tämä pätee erityisesti, jos laji on Asiakkaalle hyvin uusi tai jos hän on sen suhteen hyvin epävarma. Uuden lajin opettelu vaatii kuitenkin useita toistoja, eikä Asiakkaalla vielä ensimmäisen lajikokeilun jälkeen ole selvää mallia siitä, kuinka tulkkaus toteutetaan kyseisessä lajissa. Jos seuraavaan lajikokeiluun saisi saman tulkin, asiakkaalla ja tulkilla olisi jokin yhteinen pohja tulkkauskokeilujen jatkamiselle, mutta uuden tulkin kanssa hän ei vielä osaisi tätä juurikaan ohjeistaa. Asiakas arvioi, että selvä käsitys jonkin erillisen lajin tulkkaamisesta hänellä voisi olla sen jälkeen, kun hän olisi harrastanut sitä noin vuoden, riippuen siitä kuinka aktiivisesti lajia harrastaisi. Toisinaan asiakas voi tilata samaa tulkkia useita kertoja pienen ajan

sisällä jonkin asian harjoittelemiseksi. Myös leirit, joilla samaa liikuntalajia pääsee harjoittelemaan saman tulkin kanssa toistuvasti, ovat yhteisten käytäntöjen löytymisen kannalta arvokkaita.

Yhteenvedona voi sanoa, että tutkimuskysymykseen 1 saatiin liittyen tulkin itsereflektioon tulokseksi, että sekä tulkki että kuurosokea asiakas pohtivat yleensä tulkkauksen käytäntöjä myös tulkkauksilanteen päättymisen jälkeen ja voivat soveltaa pohdintojaan myöhemmin uuden liikuntatulkkauksilanteen käytäntöjä sovittaessa. Tutkimuskysymykseen 2 taas saatiin vastaukseksi, että tulkin tilanteen jälkeinen oman toiminnan reflektio sujuvoittaa tulkkauksen käytäntöjen sopimista uuden liikuntatilanteen tullen, sillä tilanteessa käytäntöjen pohtimiselle ei välttämättä ole paljoa aikaa. Eräs toimiva tapa etsiä tulkin ja asiakkaan yhteisiä käytäntöjä on, että asiakas harjoittelee harrastamaansa lajia toistuvasti samojen tulkkien kanssa. Tämän voi toteuttaa esimerkiksi erillisellä liikuntaleirillä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä tavoitteena on tutkia tulkkauksen käytäntöjen sopimista viittomakielen tulkin ja kuurosokean asiakkaan välillä liikunta- ja urheilutulkkauksilanteissa. Edellisessä luvussa 5 Tulosten esittely ja analysointi vastasin esitettyihin tutkimuskysymyksiin, jotka ovat:

1. Millä tavoin tulkki ja kuurosokea asiakas tavallisesti sopivat liikunta- ja urheilutilanteissa käyttämänsä tulkkauksen menetelmät ja toimintatavat?
2. Millaiset tavat sopia menetelmistä ja toimintatavoista ovat käytännössä osoittautuneet toimiviksi?

Esitettyihin tutkimuskysymyksiin voi vastata myös tiivistetysti seuraavalla kaaviolla (Kaavio 1), johon olen koonnut luvussa 5 esiteltyjä käytössä olevia ja toimivia tapoja sopia tulkkauksen käytännöistä kuurosokean asiakkaan ja tulkin välillä. Kaaviossa on

esitetty vaihe vaiheelta liikuntatulkkauksitilanteen eteneminen siitä, kun asiakas tekee tulkkitilauksen aina tilanteen jälkeisiin jälkipohdintoihin asti. Kaaviosta näkyy myös se, että koettu liikuntatulkkauksitilanne vaikuttaa seuraavaan liikuntatulkkauksitilanteeseen, koska sekä tulkki että kuurosokea liikkuja voivat usein hyödyntää edellisellä kerralla oppimiaan asioita seuraavassa tilanteessa.

Kaavio 1: Tulosten yhteenveto

Mielestäni onnistuin valitsemillani tutkimusmenetelmillä vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Työ tuotti tietoa tulkkauksen käytäntöjen sopimisesta kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa. Opinnäytetyön tuottamista tuloksista voidaan tehdä se johtopäätös, että tulkkauksessa kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa on ennen kaikkea yhteistyötä, johon sekä kuurosokea että tulkki antavat oman panoksensa. Tästä kertovat erityisesti alaluvuissa 5.4 ja 5.5 käsitellyt tulokset, joiden mukaan asiakkaan on tärkeää kertoa omista tuntemuksistaan liikunnan aikana eikä hän voi vain sopeutua tulkin toimintatapoihin ja liikkeen rytmiiin. Toisaalta tulkki on aktiivinen valitsemaan tulkkauksessa käyttämiään menetelmiä ja toimintatapoja, eikä asiakas voi jatkuvasti esittää tulkkille uusia vaatimuksia ilman, että se vaikeuttaa tulkkauksia.

Työ tuotti myös muuta tietoa, joka hyödyttää työn tilaajaa ja kohderyhmiä. Esimerkiksi alaluvussa 5.4 kävi ilmi, että kuurosokeiden liikuntatulkkauksitilanteissa jatkuva pysähtely tulkkauksen käytännöistä käytävää palautekeskustelua varten häiritsee itse liikuntaa, joten tulkin ja asiakkaan molemminpuolista palautekeskustelua käydään usein

siinä vaiheessa, kun siihen on luonteva hetki, esimerkiksi pieni liikunnasta pidetty tauko. Tärkeä tieto on myös vaikkapa se, että asiakasnäkökulmasta on jopa toivottavaa, että tulkki esittää omia arvioitaan ja toimintaehdotuksiaan tulkkauksilanteessa, kunhan vain tietää mitä tekee, kuten alaluvussa 5.6 todettiin. Tällaisista tiedoista on hyötyä esimerkiksi liikuntatulkkauksilanteisiin valmistautuville tulkeille ja aiheesta tietoa etsiville tulkkiopiskelijoille.

Toisaalta opinnäytetyön tulosten yleistettävyyttä voi kyseenalaistaa. Työtä laatiessani olin innokas haastattelemaan samaa Asiakasta ja samaa Tulkkia, jotka olivat osallistuneet havainnoimaani sulkapallolajikokeiluun. Tämä mahdollisti sulkapallotilanteen tulkkauksen tarkastelun monista näkökulmista, eli ulkopuolisen havainnoijan, kuurosokean asiakkaan ja tulkin näkökulmasta. Minulla oli mahdollisuus haastattelun yhteydessä käyttää lajikokeilua tutuna esimerkkitapauksena ja kysyä kysymyksiä, joita olin jäänyt pohtimaan lajikokeilun jälkeen. On kuitenkin pohtimisen arvoinen kysymys, vaikuttiko aiempi havainnointini lajikokeilussa Asiakkaan ja Tulkin vastauksiin teema- haastatteluissa niin, että he ajattelivat vastatessaan ensisijaisesti sulkapallon tapaisia liikuntatulkkauksilanteita, jotka ovat sekä asiakkaalle että tulkkille entuudestaan tuntemattomia ja tapahtuvat jossain erillisessä liikuntatilassa.

Opinnäytetyön aihepiiriin kuuluivat myös sellaiset liikuntamuodot kuin vaikkapa kävely ja pyöräily, joiden lähtöpaikka on oletusarvoisesti asiakkaan koti ja joiden tapahtumapaikalle ja sieltä pois ei näin ollen tarvita opastamista. On vaikea kuvitella tulkin ja asiakkaan käyvän Asiakkaan mainitsemaa 15 minuutin palautekeskustelua tulkkauksen käytännöistä vaikkapa kävely- tai pyöräilytilanteen jälkeen, etenkin jos he ovat toisilleen tuttuja ja tilanne on toistuva. Olisin varmasti voinut esittää enemmän tarkentavia kysymyksiä siitä, millaisia liikuntatilanteita Tulkki ja Asiakas milloinkin tarkoittivat haastattelun aikana. Muistikuvat lajikokeilusta saattoivat ohjata myös omaa toimintaani haastattelijana. Toki haastatteluissa puheenaiheet eivät jääneet vain sulkapallolajikokeiluun, vaan myös muista lajeista puhuttiin.

Monipuolisempia vastauksia olisin voinut saada havainnoimalla kahta eri tilannetta sekä haastatteleamalla kahta tulkkiä ja asiakasta alkuperäisen suunnitelmani mukaisesti. Toisaalta havainnointitilanne oli mielenkiintoinen ja tuotti runsaasti aineistoa juuri tulkkauksen käytäntöjen sopimiseen liittyen, ja haastatellut Tulkki ja Asiakas olivat innokkaasti mukana myös teemahaastatteluissa. Jos havainnoiteja ja haastatteluja olisi ollut enemmän, on mahdollista, että aineistoa olisi kertynyt liikaa suhteessa opinnäytetyön laajuuteen.

Joka tapauksessa tämä opinnäytetyö on toteutettu laadullisen tutkimuksen menetelmin. Jos haluttaisiin selvittää varmasti, ovatko toisten asiakkaiden ja toisten tulkkiä käytännöt liikunta- ja urheilutulkkaustilanteissa käytettyjen menetelmien sopimiseksi samanlaisia, asiaa pitäisi selvittää määrällisen tutkimuksen keinoin vaikkapa kyselytutkimuksella. Tämä olisi mahdollinen uuden opinnäytetyön aihe.

Muutamia mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita nousee myös tämän opinnäytetyön aineiston pohjalta. Havaitsin käsitelleeni kuurosokeiden liikunta- ja urheilutilanteissa tulkkaamista paljon siitä lähtökohdasta, että kuurosokea on itse liikkumassa, vaikka hän voisi yhtä hyvin olla myös vain seuraamassa liikunta- tai urheilutilannetta. Niin kuin luvussa 5 kävi ilmi, kuurosokean ollessa aktiivisena liikkujana esimerkiksi sellainen kuvailun menetelmä kuin keholle piirtäminen ei välttämättä toimi, ainakaan jos laji on nopeampainen kuten jalkapallo. Toisaalta jalkapallo-ottelua on kuvailtu ilmeisen onnistuneesti käyttäen hyväksi myös keholle piirtämistä sellaisessa tilanteessa, jossa kuurosokea asiakas itse ei osallistu peliin vaan seuraa ottelua (Lahtinen 2008, 72). Kysymys siitä, onko asiakas osallistujana vai seuraajana liikunta- tai urheilutilanteessa, on siis olennainen menetelmien sopimisen kannalta, mutta tässä opinnäytetyössä tilanteisiin joissa kuurosokea on liikunnan tai urheilun seuraajana ei kiinnitetty huomiota tarpeeksi. Niinpä jatkotutkimuksena aiheesta voisi tehdä opinnäytetyön liikuntatilanteen tulkkaamisesta kuurosokealle asiakkaalle, joka on tilanteessa katsojana, ei liikkujana.

Tekemäni päätös käsitellä sekaisin liikuntaa ja urheilua sekä havainnoinnin kohde ja haastateltavien esiin nostamat aiheet johtivat siihen, että urheilu niin kuin se luvussa 3

määriteltiin jäi tässä opinnäytetyössä vähälle käsittelylle ja liikunta nousi pääosaan. Liikunnan ja urheilun tultua mainituksi erikseen opinnäytetyön nimessä ja tutkimuskysymyksissä olisi oikeastaan ollut johdonmukaista käsitellä urheilua runsaammin myös itse työssä. Urheilutilanteet olisivat luultavasti sellaisia, joihin kuurosokeat asiakkaatkin saattaisivat osallistua useammin seuraajina eivätkä liikkujina, sillä urheiluun kuuluu kilpailullisuus ja kilpailuihin usein katsojat.

Opinnäytetyön aineistosta löytyy myös toinen kiinnostava yksityiskohta, jonka ympärille voisi syntyä jatkotutkimusaihe. Alaluvussa 5.1 mainitsin, että Asiakas koki selittämättömäksi sen, ettei hän usein saanut toivomaansa tulkkia tekemiinsä tilauksiin. Uuden tulkin opettaminen tulkkaustilanteissa syö tarpeettomasti kuurosokean liikkujan energiaa. Alaluvussa 5.6 selvisi myös, että tulkin fyysisillä ominaisuuksilla, liikuntataustalla ja asiakkaan tarpeisiin mukautuvuudella on suuri merkitys tulkkaustilanteen sujuvuuden kannalta. Asiakaslähtöisyyden näkökulmasta olisikin siis toivottavaa, että kun tiettyä tulkkia toivoo, haluamansa voisi myös saada. Olisi mielenkiintoinen selvityksen aihe, mistä asiakkaan toiveiden toteutumatta jääminen johtuu. Samoin olisi mielenkiintoista tietää, onko tilanne muuttunut asiakkaan opinnäytetyötä tehdyn haastattelun jälkeen. Haastattelu toteutettiin marraskuussa 2017, joka oli vielä edellistä Kelan vammaisten tulkkauspalvelujen kilpailutuskautta. Vuoden 2018 alusta käyttöön otettu tulkkilista on saattanut parantaa asiakkaan mahdollisuuksia saada haluamansa tulkki liikunta- ja urheilutilanteisiin.

LÄHTEET

- Engblom, Jaana, Joenperä, Rimma ja Lahtinen, Riitta 2013. Laskettelussa käytettäviä sosiaalisia pikaviestejä. Viitattu 6.4.2018. http://www.kuurosokeat.fi/tiedosto/laskettelussa_kaytettavia_sosiaalisia_pikaviesteja.pdf
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 10. painos. Tampere: Vastapaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. Painos. Hämeenlinna: Kirjayhtymä Oy.
- Huttunen, Jussi 2018. Terveysliikunta. Kuntoa, terveyttä ja elämänlaatua. Lääkärikirja Duodecim. Viitattu 22.3.2018. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00934#s2
- Kalela, Esa 2010. Etiikka tulkkaustilanteissa. Viitattu 4.5.2018. <http://docplayer.fi/16021775-Etiikka-tulkkaustilanteissa.html>
- Kansaneläkelaitos 2014. Tulkkirinkiasiakkaiden tulkkaustilausten välittäminen. Viitattu 9.4.2018. <http://www.kela.fi/-/tulkkirinkiasiakkaiden-tulkkaustilausten-valittaminen>
- Kansaneläkelaitos 2017. Yli 650 tulkkia hyväksyttiin vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelun hankinnassa. Viitattu 9.4.2018. <http://www.kela.fi/-/yli-650-tulkkia-hyvakysyttiin-vammaisten-henkiloiden-tulkkauspalvelun-hankinnassa?inheritRedirect=true>
- Kansaneläkelaitos 2018a. Elämässä mukana, muutoksissa tukena. Viitattu 9.4.2018. <http://www.kela.fi/kela-lyhyesti>
- Kansaneläkelaitos 2018b. Henkilökohtainen tulkkilista. Viitattu 24.3.2018. <http://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-tulkkilista>
- Kansaneläkelaitos 2018c. Muu kuin Kelan järjestämä tulkkaus. Viitattu 9.4.2018. <http://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-muu-kuin-kelan-tulkkaus>
- Kansaneläkelaitos 2018d. Näin haet oikeutta vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluun. Viitattu 9.4.2018. <http://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu-hae-oikeutta>
- Kirjonen, Sanna 2009. Kommunikaatio kuurosokeiden liikuntatuokiassa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö. Viitattu 6.4.2018. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5129/Kirjonen_Sanna.pdf..pdf?sequence=1
- Kotimaisten kielten keskus 2016. Kielitoimiston sanakirja. Viitattu 6.4.2018. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
- Kun-Pyo Lee, Shin Kim & Tek-Jin Nam 2016. Sonic Badminton: Audio-Augmented Badminton Game for Blind People. Korea Advanced Institute of Science and Technology.
- Kuuloliitto 2018. Tulkkausmenetelmät. Viitattu 21.3.2018. <http://ikakuuloiset.fi/kommunikaatio/tulkkauspalvelu/>

- Kuurojen liitto 2018. Viittomakielen tulkkaus. Viitattu 9.4.2018. <http://www.kuurojen-liitto.fi/fi/viittomakielet-ja-viittomakieliset/tulkkaus#.WsnaDMiLI3k>
- Lahtinen, Merja, Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ. 2009. Aisti kuvailu. Helsinki: Oma-kustanne.
- Lahtinen, Riitta 2004. Sujuva tulkkaus kuurosokeille. Selvitys kuurosokeiden tulkinkäytön kokemuksista. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja B2 / 2004.
- Lahtinen, Riitta 2005. Sosiaaliset pikaviestit. Selvitys kuurosokeiden tulkinkäytön kokemuksista. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja A4 / 2005.
- Lahtinen, Riitta 2006. Kuurosokeille tulkkaus – Haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi 2006 (toim.) Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab, 182-198.
- Lahtinen, Riitta 2008. Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lahtinen, Riitta 2018. Henkilökohtainen tiedonanto. 29.1.2018.
- Laurén, Sirpa 2006. Kielen sisäinen tulkkaus. Teoksessa Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi 2006 (toim.) Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab, 199-225.
- Lehtonen, Vuokko & Rintala, Pauli 2002. Kuurosokeus. Teoksessa Mälkiä, Esko & Rintala, Pauli (toim.) Uusi Erityisliikunta: liikunnan sovellukset erityisryhmille. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura. Liikuntatieteen Seuran julkaisu nro 154.
- Liikuntatieteellinen seura 2018. Soveltava liikunta. Viitattu 21.3.2018. <http://www.lts.fi/soveltava-liikunta>
- Marttila, Jaana 2006. Kuurosokeiden tulkkipalveluopas. Tietoa tulkkipalvelusta ja tulkkauksesta. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja C4 / 2006.
- McInnes, John 1999. Deafblindness: A Unique Disability. Teoksessa McInnes, John (toim.) A Guide to Planning and Support for Individuals Who Are Deafblind. Toronto: University of Toronto, 3-33.
- Mesch, Johanna 1998. Teckenspråk i taktil form. Turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk. Tukholma: Stockholms universitet.
- Mälkiä, Esko & Rintala, Pauli 2002. Johdanto. Teoksessa Mälkiä, Esko & Rintala, Pauli (toim.) Uusi Erityisliikunta: liikunnan sovellukset erityisryhmille. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura. Liikuntatieteen Seuran julkaisu nro 154.
- Sillman, Susanna 2016. Maalaisjärjen käyttö sallittu! Millaisia odotuksia kuurosokeilla asiakkailla on tulkkien tehtäviin ja ammattieettisten sääntöjen noudattamiseen liittyen? Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö. Viitattu 8.4.2018. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/109318/Sillman_Susanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Suomen Kuurosokeat ry 2011. Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä. 1. painos. Helsinki: Suomen kuurosokeat ry.

- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry 2018. Tulkkausta eri menetelmillä. Viitattu 21.3.2018. https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkkaus/tulkiksi/tulkkausta-eri-menetelmilla/
- Suomen viittomakielen tulkit ry 2011. Tulkit keilaa. Kielisilta (7) 3/2011, 31.
- Suomen viittomakielen tulkit ry 2013. Asioimistulkin ammattisaännöstö. Viitattu 8.4.2018. <http://www.tulkit.net/ammatti/asioimistulkin-ammattisaannosto>
- Räihä, Anna 2015. ”Varmaan tosi vaikea, jos mä vaan viittosin, enkä tekis mitään kehoollista” – Kuurosokeiden ja viittomakielen tulkkien kokemuksia liikunnan ja liikkeiden tulkkauksesta. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö. Viitattu 6.4.2018. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/92160/Anna-Raiha.pdf?sequence=3>
- Porretta, David L. & Winnick, Joseph P. 2017. Adapted Physical Education and Sport. 6. painos. Viitattu 21.3.2018. <https://books.google.fi/books?id=V2PkDAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=adapted+physical+education+and+sport&hl=fi&sa=X&ved=0ahUKEwjJnKe-VyP3ZAhVDM5oKHc0sAHEQ6AEIJTAA#v=onepage&q=adapted%20physical%20education%20and%20sport&f=false>
- Suomen Kuurosokeat ry 2018. Tulkkauspalvelu. Viitattu 9.4.2018. <http://www.kuurosokeat.fi/tulkki/index.php>
- Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018. Tulkkaus kuulo- ja kuulonäkövammaisille. Sivustolla Vammaispalvelujen käsikirja. Viitattu 21.3.2018. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/tulkkauspalvelu/tulkkaus-kuulo-ja-kuulonakovammaisille#kuulonakovammaisuus>
- Tiihonen, Arto 2014. Liikuntakulttuurin käsitteet muuttuvat ja muuttavat. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014: 6. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto. Viitattu 22.3.2018. http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/317/Liikuntakulttuurin_kasitteet_LOW.pdf
- White, P. J. 2001. The Deafblind Helpbook. Peterborough: Deafblind UK.

LIITTEET

Liite 1: Teemahaastattelun runko asiakkaalle

Asiakkaan taustatiedot

Ikä

Sukupuoli

Kieli ja kommunikaatiotapa (onko käytössä svk/sk/muu kieli, viittominen vapaaseen tilaan/taktilisti, puheentoisto)

Opastamisen tarve liikuntatilanteissa

Kuvailun tarve liikuntatilanteissa

Liikunnan harrastamisen määrä (päivittäin, viikoittain, kuukausittain jne.)

Tulkin mukanaolo liikuntatilanteissa (aina, yleensä, harvoin jne.)

Asiakkaan teemahaastattelu

Liikuntatulkkauksilannetta ennen:

Asiakkaan tulkkilaukseen laittamat tiedot, kun hän on menossa liikunta/urheilutilanteeseen

Toiveen esittäminen tulkista, kun asiakas on menossa liikunta/urheilutilanteeseen

Toiveen perustelut

Toiveiden toteutuminen

Yhteydenotto tulkkiin ennen liikuntatilannetta

Liikuntatulkkauksilanteessa:

Aloituskeskustelu tulkin kanssa tapahtumapaikalla

Kuvailuvartti

Kuvailuvartin hyödyt

Yhteiset käytänteet tulkin kanssa.

Tulkin tuttuus/vieraus

Ei toimivat keinot/toimivat keinot

Tavat osoittaa tulkille, jos jokin tapa tulkata ei toimi

Tulkin vaihtumisen merkitys toistuvissa liikuntaharrastuksissa

Tulkin henkilökohtaisten ominaisuuksien merkitys tulkkauksen kannalta (sukupuoli, koko, kunto)

Tulkin ja hänen toimintatapojensa vaikutus turvallisuudentunteeseen tilanteessa

Liikuntatulkkauksitilanteen jälkeen:

Liikuntatulkkauksen jälkeiset tapahtumat

Tulkkauksitilanteen päättäminen

Opastus pois liikuntatulkkauksipaikalta

Keskustelu tulkkauksitilanteesta jälkikäteen tulkin kanssa

Tulkkauksen vaikutus intoon kokeilla lajia uudestaan

Liite 2: Teemahaastattelun runko tulkille

Tulkin taustatiedot

Ikä

Sukupuoli

Koulutus

Kuinka kauan on tehnyt tulkin töitä

Kuinka kauan tehnyt tulkkauksia kuurosokeille

Kuinka paljon tekee tulkkauksia kuurosokeille liikunta/urheilutilanteissa (esim. kuukausittain/muutaman kerran koko uralla)

Tulkin teemahaastattelu

Liikuntatulkkauksitilannetta ennen:

Toimenpiteet tulkin saatua toimeksiannon liikuntatilanteeseen (lajin tuttuus/vieraus, asiakkaan tuttuus/vieraus)

Tulkkitilauksen tiedot liikunta- ja urheilutilanteissa

Tulkkitilauksen tietojen riittävyys

Asiakasprofiilin tiedot

Asiakasprofiilin tietojen riittävyys

Ennakovalmistelut ennen tulkkauksilannetta

Yhteydenotto asiakkaaseen

Yhteydenotto tilanteessa aiemmin tulkkaukseen

Liikuntatulkkauksilanteessa:

Aloituskeskustelu asiakkaan kanssa tapahtumapaikalla

Kuvailuvartti

Kuvailuvartin hyödyt

Yhteiset käytänteet asiakkaan kanssa.

Asiakkaan tuttuus/vieraus

Ei toimivat keinot/toimivat keinot

Tavat osoittaa asiakkaalle, jos jokin tapa tulkata ei toimi

Asiakkaan henkilökohtaisten ominaisuuksien merkitys tulkkauksen kannalta (sukupuoli, koko, kunto)

Liikuntatulkkauksilanteen jälkeen:

Liikuntatulkkauksen jälkeiset tapahtumat

Tulkkauksilanteen päättäminen

Opastus pois liikuntatulkkauksipaikalta

Keskustelu tulkkauksilanteesta jälkikäteen asiakkaan kanssa

Keskustelu tilanteesta jälkikäteen tulkkiparin kanssa

Palaute asiakkaalta